

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

2. The Canon of Discipline - Subcommentaries (2. Vinaya Piṭaka - Tīkā)

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1
(09. Vimativinodanī-tīkā (paṭhamo bhāgo))

2. Saṅghādisesakaṇḍo (2. Saṅghādisesakaṇḍo)

PaliVerse

09. Subcommentary on the Vimativinodanī-1

2.

Saṅghādisesaṅgaṇḍo

1.

Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā

234. Terasakassāti terasa sikkhāpadāni parimāṇāni assāti terasako, kaṇḍo, tassa. Samathe vipassanāya vā abhiratirahito idha anabhirato, na pabbajjāyāti āha “vikkhittacitto”ti. Vikkhittatāya kāraṇamāha kāmarāgāiccādi.

235. Abbohārikāti sīlavipattivohāraṃ nārahatīti katvā vuttaṃ. Akusalabhāve panassā abbohāratā natthi.

236-237. Cetanā-saddato visuṃ saṃ-saddassa atthābhāvaṃ ika-paccayassa ca atthavantataṃ dassetuṃ sañcetanā vātiādi dutiyavikappo vutto. Sikkhāppatto atthoti adhippetatthaṃ sandhāya vuttaṃ. Āsayabhedatoti pittasemhapubbalohitānaṃ catunnaṃ āsayānaṃ bhedenā. Dhātunānattatoti rasaruhirādīnaṃ sattannaṃ, pathavādīnaṃ vā catunnaṃ dhātūnaṃ nānattena. Vatthisīanti muttavatthito matthakapassaṃ. Hatthimadacalanāṃ nāmañca sambhavoti āha “sambhavo nikkhamatī”ti. Sambhavaveganti sambhavassa ṭhānato cavitvā dakasotābhimukhaṃ otaraṇena sañjātasarīrakkhobhavegaṃ. Bāhusīanti khandhappadesaṃ. Dassesīti ettha iti-saddo hetuttho, tena yasmā kaṇḍacūlikāhi sambhavo nikkhamati...pe... sambhavañca dassesī, tasmā tatiyassa bhāsitaṃ subhāsitaṃ evaṃ yojanā veditabbā. Dakasotanti muttassa vatthito nikkhamanāmaggaṃ, aṅgaṇḍatappadesanti vuttaṃ hoti. Sukkañca nāmetāṃ rasaruhirādisattadehadhātūsu majjhimadhātucatujaṃ atṭhimiñjādi viya pathavīdhātusaṅgaṇḍitaṃ āhārūpajīvīnaṃ sakalakāyagataṃ atidharadāraṇānampi attheva, taṃ pana pannarasasolasavassuddesato paṭṭhāya sattānaṃ samuppajjanakakāmarāgeheva ṭhānato calati, calitañca āpodhātubhāvena cittajameva hutvā dakasotaṃ otarati, dakasotato pana paṭṭhāya cittapaccayaautujaṃ hoti matthaluṅgato calitasīghāṇikā viya. Yesaṃ pana samucchadanavikkhambhānādīhi rāgapariyutṭhānaṃ natthi, tesaṃ sukkavissatṭhi na siyā. Iti yathāṭṭhānato sukkassa vissatṭhiyeva rāgacittasamuṭṭhānā, na pakatirūpaṃ, teneva kathāvatthuatṭhakathāyaṃ “sukkavissatṭhi nāma rāgasamuṭṭhānā hotī”ti sukkassa vissatṭhi eva rāgasamuṭṭhānā vuttā, na pakatirūpaṃ. Channaṃ pana kāmāvacaradevānaṃ vijjāmānāpi sukkadhātu dvayaṃdvayasamāpattivasena pariyutṭhitarāgenāpi ṭhānato na gaḍati, yathāṭṭhāne eva ṭhatvā kiñci vikāraṃ āpajjāmānā taṅkhaṇikapariḷāhavūpasamāvahā methunakiccaniṭṭhāpitā hotīti veditabbaṃ. Keci pana “kāyasamphassasukhameva tesaṃ kāmācicca”nti vadanti. Khīṇāsavānaṃ pana anāgāmīnañca sabbaso kāmarāgābhāvena sukkadhātuvikāraṃ nāpajjatīti veditabbaṃ. Rūpībrahmānaṃ pana

vikkhambhitakāmarāgena janitattā anāhārūpajīvitattā ca sabbathā sukkadhātupi nattheva. Tathevāti mocanassādena nimitte upakkamatotiādiṃ atidisati. “Vissaṭṭhīti ṭhānācāvanā vuccatī”ti padabhājane vuttattā “dakasotaṃ otiṇṇamatte”ti kasmā vuttanti āha dakasotorohaṇaṇcettthātiādi. Etthāti tīsupi vādesu. Adhivāsetvāti nimitte upakkamivā puna vippaṭṭisāre uppanne mocanassādaṃ vinodetvā. Antarā nivāretunti attano nimitte katūpakkamena ṭhānā cutaṃ dakasotaṃ otaritum adavā antarā nivāretum. Mocanassādena hatthaparikkammādiṃ karontassa muttepi dukkaṭameva, nimitte upakkamābhāvato pana saṅghādiseso na hotīti āha “hattha...pe... anāpattī”ti. Dakasotorohaṇaṇcettthātiādinā vuttavinicchayaṃ sandhāya “ayaṃ sabbācariyasādhāraṇavinicchayo”ti vuttaṃ.

Khobhakaraṇapaccayo nāma visabhāgabhesajjasenāsanāhārādipaccayo. Nānāvidhaṃ supinanti khubhitavātādihātūnaṃ anugaṇaṃ. Anubhūtapubbanti pubbe bhūtapubbaṃ manasā parikkappitapubbaṇca. Sagganarakadesantarādīnaṃ pi hi saṅgahetvā vuttaṃ. Atthakāmatāya vā anattakāmatāya vāti idaṃ devatānaṃ hitāhitādhippāyataṃ dassetuṃ vuttaṃ. Atthāya vā anattāya vāti sabhāvato bhavitabbaṃ hitāhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Nanu devatāhi upasaṃhariyamānāni ārammaṇāni paramatthato natthi, kathaṃ tāni puriso passati, devatā vā tāni avijjamānāni upasaṃharantīti codanaṃ manasi katvā āha so tāsantiādi. Tena “evameso parikkappatū”ti devatāhi cintitamattena supantassa cittaṃ bhavaṅgasantatito nipatitvā devatāhi cintitaniyāmeneva parikkappamānaṃ pavattati, evaṃ tena parikkappamānāni ārammaṇāni devatāhi upasaṃhaṭṭāni nāma honti, tāni ca so devatānubhāvena passati nāmāti dasseti. Bodhisattamātā viya puttapaṭilābhanimittantiādisu bodhisattassa gabbhokkantidivase mahāmāyādeviyā attano dakkhiṇapassena ekassa setavaravāraṇassa antokucchipaviṭṭhabhāvadassanaṃ puttapaṭilābhanimittaṃ supinaṃ nāma. Amhākaṃ pana bodhisattassa “sve buddho bhavissatī”ti cātuddasiyaṃ pakkhassa rattivibhāyanakāle himavantaṃ bibbohanaṃ katvā puratthimapacchimasamuddesu vāmadakkhiṇahatthe dakkhiṇasamudde pāde ca odahitvā mahāpathaviyā sayanaṃ eko, dabbatiṇasaṅkhātāya tiriyā nāma tiṇajātīyā naṅgalamattarattadaṇḍāya nābhito uggatāya khaṇena anekayojanasahassaṃ nabhaṃ āhacca ṭhānaṃ eko, setānaṃ kaṇhasīsānaṃ kimīnaṃ pādehi ussakkitvā yāva jāṇumaṇḍalaṃ āhacca ṭhānaṃ eko, nānāvaṇṇānaṃ catunnaṃ sakuṇānaṃ catūhi disāhi āgantvā pādamūle setavaṇṇatāpajjanaṃ eko, bodhisattassa mahato mīlhapabbatassa upari alimpamānassa caṅkamaṇaṃ ekoti ime pañca mahāsupinā nāma, ime ca yathākkamaṃ sambodhiyā, devamanussesu ariyamaggappakāsanassa, gihīnaṇca saraṇūpagamaṇassa, khattiyādicatuvaṇṇānaṃ pabbajitvā arahattapaṭilābhassa, catunnaṃ paccayānaṃ lābhe alittabhāvassa ca pubbanimittānīti vedittabbaṃ. Soḷasa supinā pākaṭā eva. Ekantasaccamevāti phalanīyamuppattito vuttaṃ. Dassanaṃ pana sabbattha vipallatthameva. Dhātukkabhādisu catūsu mūlakāraṇesu dvīhi tīhipi kāraṇehi kadāci supinaṃ passantīti āha “saṃsaggabheda”ti. Supinabhedaṃ saccāsaccatthātābhedaṃ.

Rūpanimittādiārammaṇanti ettha kammanimittagatinimittato aññarūpameva viññāṇassa nimittanti rūpanimittaṃ, taṃ ādi yesaṃ sattanimittādīnaṃ tāni rūpanimittādīni ārammaṇāni yassa bhavaṅgacittassa taṃ

rūpanimittādiārammaṇaṃ. Īdisānīti rūpanimittādiārammaṇāni
rāgādisampayuttāni ca. Sabbohārikacittenāti paṭibuddhassa pakativīthiccittena.
Ko nāma passatīti suttaṇipāṭibuddhabhāvaviyuttāya cittappavattiyā abhāvato
supinaṃ passanto nāma na siyāti adhippāyo, tenāha “supinassa abhāvova
āpajjati”ti. Kapimiddhaparetoti iminā niddāvasena
pavattamānabhavaṅgasantatibhavahitāya kusalākusalāya manodvāravīthiyā
ca passatīti dasseti, tenāha yā niddātīdi. Dvīhi antehi muttoti
kusalākusalasaṅkhātehi dvīhi antehi mutto. Āvajjanatadārammaṇakkhaṇeti
supine pañcadvāravīthiyā abhāvato manodvāre uppajjanārahaṃ gahetvā
vuttaṃ.

Ettha ca supinantepi tadārammaṇavacanato anubhūtesu sutapubbesu vā
rūpādīsu purāpattibhāvena parikappetvā vipallāsato pavattamānāpi
kāmaṇācaravipākadhammā parittadhamme nissāya parikappetvā pavattattā
parittārammaṇā vuttā, na pana sarūpato parittadhamme gahetvā pavattattā
evāti gahetabbā. Evañca itthipurisādiākāraṃ āropetvā pavattamānānaṃ
rāgādisavipākadhammānāpi tesāṃ ārammaṇaṃ gahetvā uppannānaṃ
paṭisandhādivipākānāpi parittārammaṇatā kammanimittārammaṇatā ca
upapannā eva hoti. Vatthudhammavinimuttaṃ pana sammutibhūtaṃ
kaṣiṇādipaṭibhāgārammaṇaṃ gahetvā uppannā upacārappanādivasappavattā
cittacetāsikadhammā eva parittattike na vattabbārammaṇāti gahetabbā.

Svāyanti supino. Vipallāsena parikappitaparittārammaṇattā
“dubbalavatthukattā”ti vuttaṃ, avijjamānārammaṇe avasavattitoti
adhippāyo, tenāha avisaye uppannattātīdi.

Āpattinikāyassāti idaṃ saṅghādisesoti pulliṅga-saddassa anurūpavasena
vuttaṃ. Assāti assa āpattinikāyassa, vuṭṭhāpetuṃ icchitassāti attho, tenāha
kiṃ vuttantiādi. Ruḷhisaddenāti ettha samudāye nipphannassāpi saddassa
tadekadeseṇi pasiddhi idha ruḷhī nāma, tāya ruḷhiyā yutto saddo ruḷhīsaddo,
tena. Ruḷhiyā kāraṇamāha avayaveiccādinā.

Kālañcāti “rāgūpatthambhe”tiādinā dassitakālañca, “rāgūpatthambhe”ti
vutte rāgūpatthambhe jāte tasmim kāle mocetīti atthato kālo gammati.
Navamassa adhippāyassāti vīmaṃsādhippāyassa. Vatthūti visayaṃ.

238. Lomā etesaṃ santīti lomasā, bahulomapāṇakā.

239. Mocanenāti mocanappayogena. Mocanassādasampayuttāyāti ettha
mocanicchāva mocanassādo, tena sampayuttā cetanā mocanassādacetanāti
attho, na pana mocane assādaṃ sukhaṃ patthentiyā cetanāyāti evaṃ attho
gahetabbo, itarathā sukhatthāya mocentasseva āpatti, na ārogyādiatthāyāti
āpajjati. Tasmā ārogyādīsu yena kenaci adhippāyena mocanicchāya
cetanāyāti atthova gahetabbo.

240. Vāyamatoti aṅgajāte kāyena upakkamato. Dve āpattisahassānīti
khaṇḍacakkādīni anāmasitvāva vuttaṃ, icchantena pana
khaṇḍacakkādibhedenāpi gaṇanā kātābbā. Ekena padenāti
gehasitapemapadena. Tathevāti mocanassādacetanāya eva gāḷhaṃ
pīlanādippayogaṃ avijahitvā supanena saṅghādisesoti vuttaṃ. Suddhacittoti

mocanassādassa nimitte ūruādīhi kataupakkamassa vijahanaṃ sandhāya vuttaṃ. Tena asubhamanasikārābhāvepi payogābhāveneva mocanepi anāpatti dīpitāti veditabbā.

Tena upakkamena mutteti muccamānaṃ vinā aññasmimpi sukke ṭhānato mutte. Yadi pana upakkame katepi muccamānameva dakasotaṃ otarati, thullaccayameva payogena muttassa abhāvā. Jagganattāyāti cīvarādīsu limpanaparihārāya hatthena aṅgajāttagghaṇaṃ vaṭṭati, tappayogo na hotīti adhippāyo. Anokāsanti aṅgajātappadesaṃ.

262. Supinantena kāraṇenāti supinante pavattaupakkamahetunā. Āpattiṭṭhāneyeva hi ayaṃ anāpatti avisayattā vuttā. Tenāha “sacassa visayo hoti niccalena bhavitabba”ntiādi.

263. Vinītavatthupāḷiyaṃ aṇḍakaṇḍuvanavatthusmiṃ mocanādhippāyena aṇḍacalanena aṅgajātassāpi calanato nimitte upakkamo hotīti saṅghādiseso vutto. Yathā pana aṅgajātaṃ na calati, evaṃ aṇḍameva kaṇḍuvanena phusantassa muttepi anāpatti aṇḍassa anaṅgajātattā.

264. Vatthinti aṅgajātasī sacchādakacammaṃ. Udaraṃ tāpentassa...pe... anāpattiyevāti udaratāpanena aṅgajātepi tatte tāvattakena nimitte upakkamo kato nāma na hotīti vuttaṃ.

265. Ehi me tvaṃ, āvuso, sāmaṇerāti vatthusmiṃ aññaṃ āṇāpetu, tena kariyamānassa aṅgajātacalanassa mocanassādena sādiyanato taṃ calanaṃ bhikkhussa sādiyanacittasamuṭṭhitampi hotīti sukkavissatṭhipaccayassa aṅgajātacalanassa hetubhūtā assādacetanāva āpattiyā aṅgaṃ hoti, na āṇāpanavācā tassā pavattikkhaṇe saṅghādisesassa asijjhanato. Evaṃ āṇāpetvāpi yonisomanasikārena mocanassādaṃ paṭivinodentassa āpattiasambhavato idaṃ sikkhāpadaṃ anāṇattikaṃ, kāyakammaṃ, kiriyasamuṭṭhānañca jātanti gahetabbaṃ, āṇāpanavācāya pana dukkaṭaṃ āpajjati. Yo pana parena anāṇattena balakkārenāpi kariyamānappayogaṃ mocanassādena sādiyati, tassāpi mutte paṭhamapārājike viya saṅghādisesova, amutte thullaccayaṃ. Mocanassāde cetanāya pana asati kāyasamsaggarāgena sādiyantassāpi muttepi saṅghādisesena anāpattīti ācariyā vadanti, tañca yuttameva.

266. Kāyatthambhanavatthusmiṃ calanavasena yathā aṅgajāte upakkamo sambhavati, tathā vijambhitattā āpatti vuttā.

Upanijjhāyanavatthusmiṃ aṅgajātanti jīvamānaitthīnaṃ passāvamaggova adhippeto, netaro.

267. Pupphāvalīti kīlāviseso. Taṃ kira kīlantā nadīādīsu chinnataṭaṃ udakena cikkhallaṃ katvā tattha ubho pāde pasāretvā nisinnā patanti, “pupphāvaliya”ntipi pāṭho. Pavesentassāti payojakattena dvikammikattā “vālikāṃ aṅgajāta”nti ubhayatthāpi upayogavacanaṃ kataṃ. Cetanā, upakkamo, muccananti imānettha tīṇi aṅgāni veditabbāni.

Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2.

Kāyasamṣaggasikkhāpadavaṇṇanā

269. Dutīye kesuci vātapānesu vivaṭesu bahipi andhakārattā āloko na pavisati, vivaṭakavāṭena aññato āgacchantassa ālokassa nivāraṇato kavāṭassa piṭṭhipasse ghanandhakārova hoti, tādīsāni sandhāya “yesu vivaṭesu andhakāro hoti”tiādi vuttaṃ.

Brāhmaṇī attano aṅgamaṅgānaṃ parāmasanakkhaṇe anācārānukūlā hutvā na kiñci vatvā bhikkhuno vaṇṇabhaṇanakkhaṇe vuttattā āha “pabbajitukāmo maññeti sallakkhetvā”ti, pabbajitukāmo viyāti sallakkhetvāti attho. Kulitthīnaṃ evaṃ parehi abhibhavanaṃ nāma accantāvamānoti āha “attano vippakāra”nti.

270. Otiṇṇasaddassa kammasādhanapakkaṃ sandhāya “yakkhādīhī”tiādi vuttaṃ, kattusādhanapakkaṃ sandhāya “kūpādīnī”tiādi vuttaṃ. Tasmīṃ vatthusminti itthisarīrasaṅkhāte vatthusmīṃ.

271. Assāti hatthaggaḥādikassa sabbassa.

273. Etesaṃ padānanti āmasanā dipadānaṃ. Itthisaññīti manussitthisaññī. Naṃ-saddassa kāyavisesanabhāvena etaṃ kāyanti atthaṃ dassetuṃ “atha vā”tiādi vuttaṃ. Omasanto...pe... ekāva āpattīti anivatthaṃ sandhāya vuttaṃ, na nivatthaṃ. Sanivatthāya pana matthakato paṭṭhāya hatthaṃ otārentassa nivatthasāṭakopari hatthe āruḥhe thullaccayaṃ. Sāṭakato hatthaṃ otārāpetvā jaṅghato paṭṭhāya omasantassa puna saṅghādiseso.

Yathānidditṭhaniddeseti yathāvuttakāyasamṣagganiddese. Tenāti yena kāraṇena vatthusaññādayo honti, tena kāraṇena.

Yathāvuttasikkhāpadaniddese vuttaṃ garukaṃ bhikkhuno kareyya pakāseyyāti yojanā.

Saññāya virāgitamhīti saññāya viraddhāya. Idaṃ nāma vatthunti imasmīṃ sikkhāpade āgataṃ, anāgatañca yaṃ kiñci saviññāṇakāviññāṇakaṃ phusantassa anāpattiabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ.

Sārattanti kāyasamṣaggarāgeneva sārattaṃ. Virattanti kāyasamṣaggarāgarahitaṃ mātuādiṃ sandhāya vadati. Dukkaṭanti mātupemādivasena gaṇhantassa vasena vuttaṃ, virattampi itthiṃ kāyasamṣaggarāgena gaṇhantassa pana saṅghādiseso eva. Imāya pāḷiyā sametīti sambandho. Kathaṃ sametīti ce? Yadi hi “itthiyā kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmī”ti citte uppanne itthisaññā virāgitā bhavēyya. Kāyappaṭibaddhaggahaṇepi thullaccayenāpi na bhavitabbaṃ itthisaññāya eva pāḷiyaṃ thullaccayassa vuttattā, tasmā “itthiyā kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmīti kāyaṃ gaṇhantassa itthisaññā virāgitā nāma na hotīti kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmīti kāyaṃ gaṇhato itthisaññāya ceva kāyasamṣaggarāgassa ca kāyaggahaṇassa ca sambhavā yathāvattukaṃ saṅghādisesameva āpajjatī”ti mahāsumattherena vuttavādova imāya pāḷiyā sameti. Aṭṭhakathāyañhi “sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāmī”ti saññāya parikkhipato majjhagatānaṃ vasena thullaccayaṃ vuttaṃ. Na hi tassa “majjhagatā itthiyo kāyappaṭibaddhena gaṇhāmī”ti saññā atthi, tasmā aṭṭhakathāyapi sametīti gahetabbaṃ. Nīlena duviññeyyabhāvato kāḷitthī vuttā.

279. Sevanādhippāyoti phassasukhasevanādhippāyo.

Kāyappaṭibaddhāmasanavāre kāyappaṭibaddhavasena phassapaṭivijānanam veditabbaṃ. Cittuppādamatte āpattiyaḥbhāvato anāpattīti idaṃ kāyasamsaggarāgamattena kāyacalanassa anuppattito itthiyā kariyamānakāyacalanam sādiyatopi payogābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Paṭhamapārājike pana parehi upakkamiyamānassa abhāvato sevanādhippāye uppanne tena adhippāyena aṅgajātakkhobho sayameva avassaṃ sañjāyati, so ca tena kato nāma hotīti pārājikaṃ vuttaṃ, teneva nayena paṭhamasaṅghādisesepi parena kariyamānapayogasādiyamānepi aṅgajātakkhobhasambhavana āpatti hotīti veditabbaṃ. Catuttheti “na ca kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānātī”ti imasmiṃ vāre. Phassapaṭivijānanampīti api-saddena tatiyavāre viya vāyāmopi natthīti dasseti. Nissaggiyena nissaggiyāmasane viyāti idaṃ pana phassapaṭivijānanābhāvamattasseva nidassanaṃ, na payogābhāvassāti daṭṭhabbaṃ. Mokkhādhippāyoti ettha cittassa lahuparivattitāya antarantarā kāyasamsaggarāge samuppannepi mokkhādhippāyassa avicchinnaṭṭāya anāpattiyeva, vicchinne pana tasmīṃ āpatti eva.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo.

281. Ettha gaṇhāhīti na vattabbāti gehasitapemena kāyappaṭibaddhena phusane dukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ, kāruṇṇena pana vatthādiṃ gahetuṃ asakkontiṃ “gaṇhā”ti vadantassāpi avasasabhāvappattaṃ udaye nimujjantiṃ kāruṇṇena sahasā anāmāsanti acintetvā kesādīsu gahetvā mokkhādhippāyena ākaḍḍhatopi anāpattiyeva. Na hi mīyamānaṃ mātaraṃ ukkhipituṃ na vaṭṭati. Aññātikāya itthiyāpi eseva nayo. Ukkatṭhāya mātuyāpi āmāso na vaṭṭatīti dassanattamaṃ “mātara”nti vuttaṃ. Tassā kātābbaṃ pana aññāsampi itthīnaṃ karontassāpi anāpattiyeva anāmāsatte visesābhāvā.

Tiṇaṇḍupakanti hiriverādimūlehi kesālaṅkāratthāya katacumbaṭakaṃ. Parivattetvāti attano nivāsanādibhāvato apanetvā. Pūjādiattamaṃ pana tāvakālikampi āmasituṃ vaṭṭati. Sīsapasādhana kadantasūciādīti idaṃ sīsālaṅkāratthāya paṭapilotikādīhi kataṃ sīsapasādhana kañceva dantasūciādi cāti dvidhā yojetvā sīsapasādhanaṃ sipāṭīkopakaraṇatthāya ceva dantasūciupakaraṇatthāya ca gahetabbanti yathākkamaṃ atthaṃ dasseti. Kesakālāpaṃ bandhitvā tattha tiriyaṃ pavesanattāya katā dantasūci eva sīsapasādhana kadantasūcīti ekameva katvā sipāṭīkāya pakkhipitvā pariharitabbasūciyeva tassa tassa kiccassa upakaraṇanti sipāṭīkāśūciupakaraṇanti evaṃ vā yojanā kātābbā. Potthakarūpanti sudhādīhi kataṃ, pārājikavatthubhūtānaṃ tiracchānagatitthīnaṃ saṅghānena katampi anāmāsameva. Itthirūpādīni dassetvā kataṃ, vatthabhittiādiñca itthirūpaṃ anāmasitvā vaḷaṇṇetuṃ vaṭṭati. Evarūpehi anāmāse kāyasamsaggarāge asati kāyappaṭibaddhena āmasato doso natthi. Bhinditvāti ettha anāmāsampi daṇḍapāsāṇādīhi bhedaṇassa aṭṭhakathāyaṃ vuttattā, pāḷiyampi āpadāsu mokkhādhippāyassa āmasanepi anāpattiyā vuttattā ca. Sappinīādīhi vāḷamigīhi ca gahitapāṇakānaṃ mocanattāya taṃ sappinīādīhi vatthadaṇḍādīhi parikkhipitvā gahetuṃ, mātūādīhi udaye mīyamānaṃ vatthādīhi gahetuṃ, asakkontiṃ kesādīsu gahetvā kāruṇṇena ukkhipituṃ

vaṭṭatīti ayamatto gahetabbova. Aṭṭhakathāyaṃ “na tveva āmasitabbā”ti idaṃ pana vacanaṃ amīyamānavatthūṃ sandhāya vuttanti ayaṃ amhākaṃ khanti.

Maggaṃ adhiṭṭhāyāti “maggo aya”nti maggasaññaṃ uppādetvāti attho. Paññāpetvā dentīti idaṃ sāmīcivasena vuttaṃ, tehi pana āsanaṃ apaññāpetvāva nisīdathāti vutte sayameva paññāpetvā nisīditumpi vaṭṭati. Tatthajātakānīti acchinditvā bhūtagāmaabhāveneva ṭhitāni. Kīlantenāti vuttattā sati paccaye āmasantassa anāpatti. Bhikkhusantakaṃ pana paribhogārahaṃ sabbathā āmasitūṃ na vaṭṭati durupaciṇṇattā. Anupasampannānaṃ dassāmīti idaṃ appaṭiggahetvā gahaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Attanopi atthāya paṭiggahetvā gahaṇe doso natthi anāmāsattābhāvā.

Maṇīti veḷuriyādito añño jotirasādibhedo sabbopi maṇi. Veḷuriyoti allaveḷuvaṇṇomaṇi, “majjārakkhi maṇḍalavaṇṇo”tipi vadanti. Silāti muggamāsavaṇṇā atisiniddhā kāḷasilā, maṇivohāraṃ āgatā rattasetādivaṇṇā sumatṭhāpi silā anāmāsā evāti vadanti. Rajatanti kahāpaṇamāsādibhedāṃ jatumāsaḍiṃ upādāya sabbāṃ vuttāvasesaṃ rūpiyaṃ gahitaṃ. Lohitaṅkoti rattamaṇi. Masāragallanti kabaraṇṇo maṇi, “marakata”ntipi vadanti. Bhesajjathāya pīṣitvā yojitānaṃ muttānaṃ ratanabhāvavirahato gahaṇakkhaṇepi ratanākārena apekkhitābhāvā “bhesajjathāya pana vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Yāva pana tā muttā ratanarūpena tiṭṭhanti, tāva āmasitūṃ na vaṭṭati eva. Evaṃ aññaṃpi ratanapāsāṇaṃ pīṣitvā bhesajje yojanathāya gahetūṃ vaṭṭati eva, jātārūparajataṃ pana pīṣitvā yojanabhesajjathāyapi sampaṭicchitūṃ na vaṭṭati, gahatṭhehi yojetvā dinnampi yadi bhesajje suvaṇṇādirūpena tiṭṭhati, viyojetuṅca sakkā, tādisaṃ bhesajjampi na vaṭṭati. Taṃ abbohārikattaṃ gataṃ ce, vaṭṭati. “Jātiphalikaṃ upādāyā”ti vuttattā, sūriyakantacandakantādikāṃ jātipāsāṇaṃ maṇimhi eva saṅgahitanti daṭṭhabbaṃ. Dhamanaṅkha ca dhotavidhā ca ratanamisso cāti yojetabbaṃ. Viddhoti maṇiādhābhāvena katachiddo.

Ratanamissoti kañcanalatādivicitto, muttādiratanakhacito ca, etena dhamanaṅkhaṭo añño ratanamissova anāmāsoti dasseti. Silāyampi eseṇa nayo. Pāṇiyasaṅkhaṭo imināva thālākādiākārena katasāṅkhamayabhājanāni bhikkhūnaṃ sampaṭicchitūṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. Sesāti ratanasamyuttaṃ ṭhapetvā avasesā.

Bījato paṭṭhāyāti dhātupāsāṇato paṭṭhāya. Paṭikkhipīti suvaṇṇamayadhātukaraṇḍakassa, buddharūpādisa ca attano santakakaraṇe nissaggiyattā vuttaṃ. “Rūpiyachaddakattāhāne”ti vuttattā rūpiyachaddakassa jātārūparajataṃ āmasitvā chaddetūṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. Kelāpayitunti āmasitvā ito cito ca sañcāretūṃ. Vuttanti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Kacavameva haritūṃ vaṭṭatīti gopakā vā hontu añña vā, hatthena puñchitvā kacavaraṃ apanetūṃ vaṭṭati, malampi pamajjitūṃ vaṭṭati evāti vadanti, taṃ aṭṭhakathāya na sameti kelāyanasadisattā. Ārakūṭalohanti suvaṇṇavaṇṇo kittimalohaviseso. Tividhañhi kittimalohaṃ kaṃsalohaṃ vaṭṭalohaṃ hārakūṭalohanti. Tattha tiputambe missetvā kataṃ kaṃsalohaṃ nāma. Sīsataṃbe missetvā kataṃ vaṭṭalohaṃ. Rasataṃbe missetvā kataṃ hārakūṭalohaṃ nāma. Taṃ pana “jātārūpagatika”nti vuttattā uggaṇhato nissaggiyampi hotīti keci vadanti. Rūpiyesu pana agaṇitattā nissaggiyaṃ na

hoti, āmasane, sampatiṇṇaṇe ca dukkaṭamevāti veditabbaṃ. Sabbakappiyoti yathāvuttasuvanṇādimayānaṃ senāsanaparikkhārānaṃ āmasanagopanādivasena paribhogo sabbathā kappiyoti adhippāyo. Tenāha “tasmā”tiādi. “Bhikkhūnaṃ dhammavinayavaṇṇanaṭṭhāne”ti vuttattā saṅghikameva suvaṇṇādimayaṃ senāsaṇaṃ, senāsanaparikkhārā ca vaṭṭanti, na puggalikānīti gahetabbaṃ.

Bhinditvāti paṭhamameva anāmasitvā pāsāṇādinā kiñcimattaṃ bhedaṃ katvā pacchā kappiyabhaṇḍatthāya adhiṭṭhahitvā hatthena gahetuṃ vaṭṭati. Tenāha “kappiyabhaṇḍaṃ karissāmīti sabbampi sampatiṇṇhituṃ vaṭṭatī”ti. Etthāpi kiñci bhinditvā, viyojetvā vā āmasitabba.

Phalakajālīkādinīti ettha saraparittāṇāya hatthena gahetabbaṃ kiṭikāphalakaṃ akkhirakkhaṇatthāya ayalohādīhi jālākārena katvā sīsādīsu paṭimuñcitabbaṃ jālīkaṃ nāma. Ādi-saddena kavacādiṃ saṅgaṇhāti. Anāmāsānīti macchajālādīparūparodhakaṃ sandhāya vuttaṃ, na saraparittāṇaṃ tassa āvudhabhaṇḍatthābhāvā. Teneva vakkhati “parūparodhanivāraṇaṃ hī”tiādi. Āsanassāti cetiyassa samantā kataparibhaṇḍassa. Bandhissāmīti kākādihi adūsanatthāya bandhissāmi.

“Bherisaṅghāṭoti saṅghaṭitacammabherī. Vīṇasaṅghāṭoti saṅghaṭitacammavīṇā”ti sārattadīpaniyaṃ vuttaṃ. “Cammavinaddhāni vīṇābheriādīni”ti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttavacanato visesābhāvā, “kurundiyaṃ panā”tiādinā tato visesassa vattumāraddhattā ca bheriādīnaṃ vinaddhanopakaraṇasamūho bherivīṇasaṅghāṭoti veditabbaṃ saṅghaṭitabboti saṅghāṭoti katvā. Tucchapokkharanti avinaddhacammabherivīṇānaṃ pokkharāṃ. Āropitacammanti pubbe āropitaṃ hutvā pacchā tato apānetvā visuṃ ṭhapitamukhacammamattaṃ, na sesopakaraṇasahitaṃ. Sahitaṃ pana saṅghāṭoti ayaṃ viseso. Onahitunti bheripokkharādīni cammaṃ āropetvā cammavaṭṭīdīhi sabbehi upakaraṇehi vinandhituṃ.

Pāliyaṃ paṇḍakassāti paṇḍakena. Pārājikappahonakakāleti akuthitakāle. Kāyasamaggarāgādibhāve sabbāvatthāyapi itthiyā saṅghāne paññāyamāne anāmāsadukkaṭaṃ na vigacchatīti daṭṭhabbaṃ. Saṅkamādīnaṃ ṭhānācāvanavasena acāletabbatāya na kāyappaṭibaddhavohāroti dukkaṭaṃ vuttaṃ.

282. Ekapadikasaṅkamoti tanukasetu. “Āviñchanto”ti vuttattā cāletuṃ yuttāya eva rajjuyā thullaccayaṃ, na itarāya bhittithambhādigatikattāti āha “yā mahārajju hotī”tiādi. Tena cāletuṃ yutte tanukarajjudandaṇḍake acāletvā phusantassāpi thullaccayaṃ eva dīpitanti veditabbaṃ. Paṭicchādetabbāti chādanādivasena gūhitabbā. Manussitthī, manussitthisaññitā, kāyasamaggarāgo, vāyāmo, tena hatthādīsu phusananti imānettha pañca aṅgāni.

Kāyasamaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

285. Tatiye asaddhammapaṭisaññuttanti methunadhammapaṭisaṃyuttaṃ. Bālāti subhāsītadubbhāsitaṃ ajānantī, surāmadamattatāya ummattakādibhāvena ca ajānantīpi ettheva saṅgayhati. Na tāva sīsaṃ etīti saṅghādisesapaccayattasaṅkhātāṃ matthakaṃ pāripūri na hoti, maggamethunehi aghaṭitattā dukkaṭaṃ pana hoti eva.

Apasādetīti apasādakaravacanaṃ karoti. Dosaṃ detīti dosaṃ paṭiṭṭhāpeti. Tīhīti animittāsītiādīnaṃ padānaṃ aduṭṭhullabhāvenāpi atthayojanārahattā passāvamaggādipaṭisaññuttatāniyamo natthīti vuttaṃ, tehi pana aṭṭhahi padehi paribbājikāvatthusmiṃ viya thullaccayanti veditabbaṃ.

Kuñcikapanaḷimattanti kuñcikāchiddamattaṃ. Sukkhasotāti dakasotassa sukkhatāya lohitavaṇṇavigamo hotīti vuttaṃ.

Suddhānīti methunādipadehi ayojitāni. Methunadhammena ghaṭitānevāti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ, vaccamaggapassāvamaggehipi animitte “tava vaccamaggo, passāvamaggo vā īdiso”tiādīnā ghaṭitepi āpattikarāneva.

286. Garukāpattinti bhikkhuniyā ubbhajāṇumaṇḍalikāya pārājikāpattiṃ sandhāya vadati.

287. Hasanto hasantoti upalakkhaṇamattaṃ, ahasantopi yena kenaci ākārena attano vipariṇatacittataṃ itthiyā pakāsento vadati, āpattiyeva.

Kāyacittatoti hatthamuddāya obhāsentassa kāyacittato samuṭṭhāti.

288. Tasmā dukkaṭanti appaṭivijānanato dukkaṭaṃ, paṭivijānane pana sati thullaccayameva paribbājikāvatthusmiṃ viya akhettapadattā. Khettapade hi paṭivijānantiyā saṅghādisesova siyā methunadhammayācanavattudvaye viya, taṃ pana vatthudvayaṃ methunayācanato catutthasaṅghādisese vattabbampi duṭṭhullavācassādamattena pavattattā idha vuttanti veditabbaṃ. Evaṃ khettapadena vadantassa itthiyā appaṭivijānantiyā kiṃ hotīti? Kiñcāpi ayaṃ nāma āpattīti pālīaṭṭhakathāsu na vuttaṃ, atha kho thullaccayenevettha bhavitabbaṃ. Tathā hi akhettapade appaṭivijānantiyā dukkaṭaṃ, paṭivijānantiyā thullaccayaṃ vuttaṃ. Khettapade pana paṭivijānane saṅghādisesova vutto, appaṭivijānane thullaccayameva bhavituṃ yuttaṃ, na dukkaṭaṃ, akhettapadato visesābhāvappasaṅgoti gahetabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ catutthasikkhāpadehi akhettapade paṭivijānantiyā thullaccayaṃ, appaṭivijānantiyā dukkaṭaṃ, khettapade pana appaṭivijānantiyā thullaccayanti veditabbaṃ. Pālīyaṃ navāvutanti navavītaṃ.

288. Asaddhammaṃ sandhāyāti methunaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi puttasaṃpattiyā bījanikkhepato vappapariyāyaṃ labhatīti.

Saṃsīdatīti vahati, saṃsariyatīti vā attho. Manussitthī, tathāsaññitā, duṭṭhullavācassādarāgo, tena obhāsaṇaṃ, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe parehi patte pātiyamānānaṃ bhikkhāpiṇḍānaṃ pāto sannipātoti piṇḍapātoti bhikkhāhāro vuccati, taṃsadisatāya aññopi yo koci bhikkhācariyaṃ vinā bhikkhūhi laddho piṇḍapātoteva vuccati. Pati eti etasmāti paccayoti āha “patikaraṇaṭṭhena paccayo”ti. Rogadukkhānaṃ vā paṭipakkhabhāvena ayati pavattaṭṭi paccayo. Sappāyassāti hitassa. Nagaraparikkhārehīti nagaraṃ parivāretvā rakkhaṇakehi. Rājūnaṃ gehaparikkhepo parikhā uddāpo pākāro esikā paligho aṭṭoti ime satta nagaraparikkhārāti vadanti. Setaparikkhāroti visuddhisīlāṇkāro. Ariyamaggo hi idha “ratho”ti adhippeto, tassa ca sammāvācādayo alaṅkāraṭṭhena “parikkhārā”ti vuttā. Cakkavīriyoti vīriyacakko. Jīvitaparikkhārāti jīvitassa pavattikāraṇāni. Samudānetabbāti sammā uddhaṃ ānetabbā pariyesitabbā.

291. Upacāreti yattha ṭhito viññāpetuṃ sakkoti, tādise ṭhāne. Kāmo ceva hetu ca pāricariyā ca atthoti pāḷiyaṃ “attano kāmaṃ, attano hetuṃ, attano adhippāyaṃ, attano pāricariya”nti vuttetu imesu catūsu padesu kāmo, hetu, pāricariyā ca aṭṭhakathāyaṃ vutte paṭhame atthavikappe viggahavākyādhippāyasūcanato attho. Sesanti adhippāyapadamekaṃ. Byañjananti byañjanamattaṃ, paṭhamavikappānupayogitāya vacanamattanti attho. Dutiye atthavikappepi eseṇa nayo.

Yathāvuttameva atthaṃ padabhājanena saṃsanditvā dassetuṃ “attano kāmaṃ attano hetuṃ attano pāricariyanti hi vutte jānissanti paṇḍitā”tiādi āraddhaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - “attano hetu”nti vutte attano atthāyāti ayamattho viññāyati, “attano kāmaṃ attano pāricariya”nti vutte kāmena pāricariyāti ayamattho viññāyati. Tasmā imehi tīhi padehi attano atthāya kāmena pāricariyā attakāmapāricariyāti imaṃ atthavikappaṃ viññū jānissanti. “Attano adhippāya”nti vutte pana adhippāya-saddassa kāmīta-saddena samānatthabhāvato attanā adhippetakāmītaṭṭhena attakāmapāricariyāti imamattaṃ vikappaṃ viññū jānissanti.

Etadagganti esā aggā. Duṭṭhullavācāsikkhāpadepi kāmaṃ “yācatipi āyācatipī”ti evaṃ methunayācanaṃ āgataṃ, taṃ pana duṭṭhullavācassādarāgavasena vuttaṃ, idha pana attano methunassādarāgavasenāti ayaṃ viṣeso.

Vinītavattūsu “aggadānaṃ dehī”ti idaṃ attano atthāya vuttaṃ, duṭṭhullavācāsikkhāpade pana paratthāyapi vutte sīsaṃ etīti veditabbaṃ. Subhagāti issariyādīhi sundarehi bhagehi samannāgatā. Manussitthī, tathāsaññitā, attakāmapāricariyāya rāgo, tena kāmapāricariyayācanaṃ, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

296. Pañcame paṇḍiccenāti sabhāvañāṇena. Gatimantāti sabhāvañāṇagatiyuttā. Veyyattiyenāti itthikattabbesu sikkhitañāṇena. Medhāyāti asikkhitesupī taṃitthikattabbesu ṭhānuppattiyā paññāya. Chekāti kāyena pacanādikusalā.

Āvahanam āvāho, dārikāya gahaṇam. Vidhinā parakule vahanam pesanam vivāho, dārikāya dānam.

297. Randhāpanam bhattapacāpanam. Byañjanādisampādanam pacāpanam. Na upāhaṭanti na dinnam. Kayo nāma gahaṇam. Vikkayo nāma dānam. Tadubhayaṃ saṅgahetvā “vohāro”ti vuttam.

300. “Abbhutam katum na vaṭṭatī”ti iminā dukkaṭam hotīti dīpeti. “Parājitenā dātabba”nti vuttattā adento dhuranikkhepena kāretabbo. Acirakāle adhikāro etassa atthīti acirakālādhikārikam, sañcarittam. “Acirakālācārika”nti vā pāṭho. Acirakāle ācāro ajjhācāro etassāti yojanā.

301. Kiñcāpi ehibhikkhuādikāpi sañcarittādipaṇṇattivajjam āpattim āpajjanti, tesam pana asabbakālikattā, appakattā ca idhāpi ñatticatuttheneva kammena upasampannam sandhāya “yvāya”ntiādipadabhājanamāha. Sañcaraṇam sañcaro, so etassa atthīti sañcarī, tassa bhāvo sañcarittam. Tenāha “sañcaraṇabhāva”nti. Sañcaratīti sañcaraṇo, puggalo, tassa bhāvo sañcaraṇabhāvo, tam itthipurisānam antare sañcaraṇabhāvanti attho.

Jāyābhāveti bhariyabhāvāya. Jārabhāveti sāmibhāvāya, tamnimittanti attho. Nimittatthe hi etaṃ bhumma vacanam. Kiñcāpi “jārattane”ti padassa padabhājane “jārī bhavissasī”ti itthiliṅgavasena padabhājanam vuttam, “sañcarittam samāpajjeyyā”ti padassa pana niddese “itthiyā vā pahito purisassa santike gacchati, purisena vā pahito itthiyā santike gacchatī”ti vuttattā purisassāpi santike vattabbākāram dassetum “jārattane”ti niddesassa itthipurisasādhāraṇattā “itthiyā matim purisassa ārocento jārattane āroceṭī”ti vuttam. Pāḷiyam pana purisassa matim itthiyā ārocanavaseneva padadvayepi yojanā katā, tadanusārena itthiyā matim purisassa ārocanākāropi sakkā viññātunti.

Idāni pāḷiyam vuttanayenāpi attham dassento “apicā”tiādimāha. “Pati bhavissasī”ti idaṃ jāyāsaddassa itthiliṅganiyamato purisapariyāyena vuttam, nibaddhasāmiko bhavissasīti attho. Jāro bhavissasīti micchācārabhāvena upagacchanako bhavissasīti adhippāyo.

303. Serivihāranti sacchandacāram. Attano vasanti attano āṇam. Gottavantesu gotta-saddo, dhammacārīsu ca dhamma-saddo vattatīti āha “sagottehī”tiādi. Tattha sagottehīti samānagottehi. Sahadhammikehīti ekassa satthu sāsane saharitabbadhammehi, samānakuladhammehi vā. Tenevāha “ekaṃ satthāra”ntiādi. Ekagaṇapariyāpannehīti mālākārādiekagaṇapariyāpannehi.

Sassāmikā sārakkhā. Yassā gamane raññā daṇḍo ṭhapito, sā saparidaṇḍā. Pacchimānam dvinnanti sārakkhasaparidaṇḍānam. Micchācāro hotīti tāsū gatapurisānam viya tāsampi micchācāro hoti sassāmikabhāvato. Na itarāsanti māturakkhitādīnam aṭṭhannam micchācāro natthi assāmikattā, tāsū gatānam purisānameva micchācāro hoti mātādīhi rakkhitattā. Purisā hi parehi yehi kehici gopitam itthim gantum na labhanti, itthiyo pana kenaci purisena bhariyābhāvena gahitāva purisantaram gantum na labhanti, na itarā attano phassassa sayam sāmikattā. Na hi mātādayo sayam tāsam phassānubhavanattham tā rakkhanti, kevalam purisagamaneva tāsam

vārenti. Tasmā kenaci apariggahitaphassattā, attano phassattā ca itthīnaṃ na micchācāro, purisānaṃ pana parehi vārite attano asantakaṭṭhāne pavittṭhattā micchācāroti veditabbo.

Bhogenāti bhogahetu. Udapattaṃ āmasitvā gahitā odapattakinī. Dhaja-saddena senā eva upalakkhitāti āha “ussitaddhajāyā”tiādi.

305. Bahiddhā vimaṭṭhanti aññattha ārocitaṃ. Taṃ kiriyaṃ sampādessatīti tassā ārocetvā taṃ kiccaṃ sampādetu vā mā vā, taṃ kiriyaṃ sampādane sāmattiyaṃ sandhāya vuttaṃ. Dāraṃ, dārikañca ajānāpetvā mātāpituādīhi mātāpituādīnaññeva santikaṃ sāsane pesitepi paṭiggaṇhanavīmaṃsanapaccāharaṇasaṅkhātāya tivaṅgasampattiyaṃ saṅghādiseso hoti evāti daṭṭhabbaṃ.

Yaṃ uddissa sāsanaṃ pesitaṃ, taṃ eva sandhāya tassā mātūādīnaṃ ārocitepi khattameva otiṇṇabhāvaṃ dassetuṃ “buddhaṃ paccakkhāmī”tiādi udāhaṭaṃ, idaṃca vacanabyattaya hetubyattayānaṃ bhede pi byattayasāmaññato udāhaṭanti daṭṭhabbaṃ. Tampi udāharaṇadosaṃ pariharivā suttānulomataṃ dassetuṃ “taṃ panā”tiādi vuttaṃ. Iminā sametīti etthāyamadhippāyo - yathā sayāṃ anārocetvā aññesaṃ antevāsikādīnaṃ vatvā vīmaṃsāpetvā paccāharantassa natthi visaṅketo, evaṃ tassā sayāṃ anārocetvā ārocanatthaṃ mātūādīnaṃ vadantassāpi mātūādayo taṃ kiriyaṃ sampādentu vā mā vā. Yadi hi tesāṃ mātūādīnaṃ tuṇhībhūtabhāvampi paccāharati, visaṅketo natthīti.

Gharakiccaṃ netīti gharaṇī. Aññataraṃ vadantassa visaṅketaṃ adinnādānādīsu āṇattiyaṃ vatthusaṅketo viyāti adhippāyo. Mūlaṭṭhānañca vasenāti ettha purisassa mātūādayo sāsana pesane mūlabhūtatā “mūlaṭṭhā”ti vuttā.

322. Pāliyaṃ māturalakkhitāya mātā bhikkhuṃ paṇḍitīti ettha attano vā dhītu santikaṃ “itthannāmassa bhariyā hotū”ti bhikkhuṃ paṇḍitīti, purisassa vā tassa ñātakānaṃ vā santikaṃ “mama dhītā itthannāmassa bhariyā hotū”ti paṇḍitīti gahetabbaṃ. Eeva nayo sesesupi. Pubbe vuttanayattāti paṭhamasaṅghādisese vuttanayattā.

338. Ante ekenāti ekena padena. Ettova pakkamatīti apaccāharitvā tatova pakkamati. “Anabhinanditvā”ti idaṃ tathā paṭipajjamānaṃ sandhāya vuttaṃ. Satipi abhinandane sāsanaṃ anārocento pana na vīmaṃsati nāma. Tatiyapade vuttanayenāti “so tassā vacanaṃ anabhinanditvā”tiādīnā vuttanayena. Pāliyaṃ antevāsiṃ vīmaṃsāpetvāti “ayaṃ tesāṃ vattuṃ samattho”ti antevāsinā vīmaṃsāpetvā. Sace pana so antevāsiko taṃ vacanaṃ ādiyitvā tuṇhī hoti, tassāpi taṃ pavattiṃ paccāharantassa ācariyassa saṅghādisesova mātūādīsu tuṇhībhūtesu tesāṃ tuṇhibhāvaṃ paccāharantassa viyāti daṭṭhabbaṃ.

Pāliyaṃ catutthavāre asatipi gacchanto sampādeti, āgacchanto visaṃvādeti anāpattīti atthato āpannamevātikatvā vuttaṃ “catutthe anāpattī”ti.

340. Kārukānanti vaḍḍhakīādīnaṃ tacchakaayokāratantavāyarakānāhāpitakā pañca kāraṇa “kārukā”ti vuccanti. Evarūpena...pe... anāpattīti tādīsaṃ gihiveyyāvaccampi na hotīti katvā vuttaṃ.

Kāyato samuṭṭhātīti paṇṇattiṃ vā alaṃvacanīyabhāvaṃ vā tadubhayaṃ vā ajānantassa kāyato samuṭṭhātī. Esa nayo itaradvayepi. Alaṃvacanīyā hontīti itthī vā puriso vā ubhopi vā jāyābhāve, sāmikabhāve ca nikkhattachandatāya accantaviyuttattā puna aññamaññaṃ samāgamatthaṃ “mā evaṃ akaritthā”tiādinā vacanīyatāya vattabbatāya alaṃ arahāti alaṃvacanīyā, alaṃ vā kattuṃ arahaṃ sandhānavacanametesu itthipurisesūti alaṃvacanīyā, sandhānakārassa vacanaṃ vinā asaṅgacchanakā pariccattāyevāti adhippāyo.

Paṇṇattiṃ pana jānitvāti ettha alaṃvacanīyabhāvaṃ vāti vattabbaṃ. Teneva mātīkāṭṭhakathāyañca “tadubhayaṃ pana jānitvā”tiādi vuttaṃ. Bhikkhuṃ ajānāpetvā attano adhippāyaṃ paṇṇe likhitvā “imaṃ paṇṇaṃ asukassa dehī”ti dinnaṃ harantassa sañcarittaṃ na hoti.

Paṇṇattialaṃvacanīyabhāvāajānanavaseneva hi imaṃ sikkhāpadaṃ acittakaṃ, na sabbena sabbaṃ sañcaraṇabhāvampi ajānanavasena, pāliyañca aṭṭhakathāyañca ārocanameva dassitaṃ. Tasmā sandassanatthaṃ ñatvā paṇṇasandassanavasenāpi kāyena vā vācāya vā ārocentasseva āpatti hotīti gahetabbaṃ.

341. Yathā yathā yesu yesu janapadesūti pariccattabhāvappakāsanatthaṃ kattabbaṃ paṇṇadānañātijanissarādijānāpanāditamtaṃdesaniyataṃ pakāraṃ dasseti, idañca nibaddhabhāriyābhāvena gahitaṃ sandhāya vuttaṃ. Attano ruciyā saṅgatānaṃ pana itthīnaṃ, muhuttikāya ca purise cittassa virajjanameva alaṃvacanīyabhāve kāraṇanti daṭṭhabbaṃ. Duṭṭhullādīsūpīti ādi-saddena attakāmasañcarittāni saṅgaṇhāti, ettha pana pāliyaṃ kiñcāpi “itthī nāma manussitthī na yakkhī”tiādinā manussitthipurisā na dassitā, tathāpi “dasa itthiyo māturalakkhitā”tiādinā manussitthīnaññeva dassitattā purisānampi tadanugūṇānameva gahetabbato manussajātikāva itthipurisā idhādhippetā. Tasmā yesu sañcarittaṃ samāpajjati, tesaṃ manussajātikatā, na nālaṃvacanīyatā, paṭiggaṇhana, vīmaṃsana, paccāharaṇānīti imānettha pañca aṅgāni.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6.

Kuṭīkārasikkhāpadavaṇṇanā

342. Chaṭṭhe ettakenāti ettakena dāruādinā. Aparicchinnappamāṇāyoti aparicchinnadāruādipamāṇāyo. Mūlacchejjāyāti parasantakabhāvato mocetvā attano eva santakakaraṇavasenāti attho. Evaṃ yācato aññātakaviññattidukkaṭaṇceva dāsapaṭiggahaṇadukkaṭaṇca hoti “dāsīdāsapaṭiggahaṇā paṭivirato hotī”ti vacanaṃ nissāya aṭṭhakathāsu paṭikkhattattā. Sakakammanti pāṇavadhakammaṃ. Idañca pāṇātipātadosaparihārāya dukkaṭaṃ vuttaṃ, na viññattiparihārāya. Aniyametvāpi na yācitabbāti sāmīcidassanatthaṃ vuttaṃ, suddhacittena pana hatthakammaṃ yācantassa āpatti nāma natthi. Yadicchakaṃ kārāpetuṃ vaṭṭatīti “hatthakammaṃ yācāmi, dethā”tiādinā ayācitvāpi vaṭṭati. Sakiccapasutampi evaṃ kārāpentassa viññatti natthi eva, sāmīcidassanatthaṃ pana vibhajitvā vuttaṃ.

Sabbakappiyabhāvadīpanatthanti sabbaso kappiyabhāvadīpanatthaṃ. Mūlaṃ dethāti vattuṃ vaṭṭatīti “mūlaṃ dassāma”ti paṭhamam vuttattā viññatti vā mūlanti vacanassa kappiyākappiyavattusāmaññavacanattepi niṭṭhitabhatikiccānaṃ dāpanato akappiyavattusādiyaṃ vā na hotīti katvā vuttaṃ. Anajjhāvutthakanti apariggahitaṃ.

Mañca...pe... cīvarādīni kārāpetukāmenāpītiādīsu cīvaraṃ kārāpetukāmassa aññātakaappavāritatantavāyehi hatthakammayācanavasena vāyāpane viññattipaccayā dukkaṭābhāvepi cīvaravāyāpanasikkhāpadena yathārahaṃ pācittiyadukkaṭāni hontīti veditabbaṃ. Akappiyakahāpaṇādi na dātabbanti kappiyamukhena laddhampi hatthakammakaraṇatthāya imassa kahāpaṇam dehīti vatvā dānaṃ na vaṭṭatīti vuttaṃ. Pubbe katakammassa dāpane kiñcāpi doso na dissati, tathāpi asāruppamevāti vadanti. Katakammattāyapi kātabbakammattāyapi kappiyavohārena pariyāyato bhatim dāpentassa natthi doso. Vattanti cārittaṃ, āpatti na hotīti adhippāyo.

Kappiyaṃ kārāpetvā paṭiggahetabbānīti sākhāya makkhikabījanena paṇṇādicchede bījagāmakopanassa ceva tattha laggarajādiappaṭiggahitassa ca parihāratthāya vuttaṃ. Tadubhayāsaṅkāya asati tathā akaraṇe doso natthi. Nadīyādīsu udakassa apariggahitatāya “āharāti vattuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Na āhaṭaṃ paribhuñjitu”nti vacanato viññattiyā āpannaṃ dukkaṭaṃ desetvāpi taṃ vatthuṃ paribhuñjantassa puna paribhoge dukkaṭameva, pañcannampi sahadhammikānaṃ na vaṭṭati. “Alajjīhi pana bhikkhūhi vā sāmaṇerehi vā hatthakammaṃ na kāretabba”nti sāmaññato vuttattā attano atthāya yaṃkiñci hatthakammaṃ kāretuṃ na vaṭṭati. Yaṃ pana alajjī nivāriyamānopi bījanādiṃ karoti, tattha doso natthi. Cetiyaṃkammādīni pana tehi kārāpetuṃ vaṭṭati. Ettha ca “alajjīhi sāmaṇerehi”ti vuttattā “sañcicca āpattim āpajjatī”tiādi alajjīlakkhaṇaṃ ukkaṭṭhavasena upasampanne paṭicca upalakkhaṇato vuttanti taṃlakkhaṇavirahitānaṃ sāmaṇerādīnaṃ liṅgatthenakagotrābhupariyosānānaṃ bhikkhupaṭiññānaṃ dussīlānampi sādharmaṇavasena alajjitālakkhaṇaṃ yathāvihitapaṭipattiyaṃ sañcicca atīṭṭhanamevāti gahetabbaṃ.

Āharāpentassa dukkaṭanti viññattikkhaṇe viññattipaccayā, paṭilābhakkhaṇe goṇānaṃ sādīyanapaccayā ca dukkaṭaṃ. Goṇāñhi attano atthāya aviññattiyā laddhampi sādītuṃ na vaṭṭati “hatthigavassavaḷavapaṭiggahaṇā paṭivirato hotī”ti vuttattā. Tenevāha “ñātipavāritaṭṭhānatopi mūlacchejjāya yācituṃ na vaṭṭatī”ti. Ettha ca viññattidukkaṭābhāvepi akappiyavattuyācanepi paṭiggahaṇepi dukkaṭameva. Rakkhitvāti corādiupaddavato rakkhitvā. Jaggitvāti tiṇadānādīhi posetvā.

Ñātipavāritaṭṭhāne pana vaṭṭatīti sakaṭassa sampaṭicchitabbattā mūlacchejjavasena yācituṃ vaṭṭati. Tāvakālikaṃ vaṭṭatīti ubhayatthāpi vaṭṭatīti attho. Vāsiādīni puggalikānīpi vaṭṭantīti āha “esa nayo vāsi”tiādi. Valliādīsu ca parapariggahitesu ca eseva nayoti yojetabbaṃ. “Garubhaṇḍappahonakesuevā”ti idaṃ viññattiṃ sandhāya vuttaṃ. Adinnādāne pana tiṇasalākaṃ upādāya parapariggahitaṃ theyyacittena gaṇhato avahāro eva, bhaṇḍagghena kāretabbo. Valliādīsūti ettha ādi-saddena pālīāgatānaṃ veḷuādīnaṃ saṅgaho. Tattha yasmiṃ padese haritālajātihinūlādi appakampi mahaggaṃ hoti, tattha taṃ

tālapakkapamāṇato ūnampi garubhaṇḍameva, viññāpetuñca na vaṭṭati.

Sāti viññatti. Parikathādīsu “senāsanam sambādha”ntiādinā pariyāyena kathanam parikathā nāma. Ujukameva akathetvā “bhikkhūnam kiṃ pāsādo na vaṭṭatī”tiādinā adhippāyo yathāvivbhūto hoti, evam bhāsanam obhāso nāma. Senāsanādiattham bhūmiparikammādikaraṇavasena paccayuppādāya nimittakaraṇam nimittakammaṃ nāma. Ukkamantīti apagacchanti.

344. Maṇi kaṇṭhe assāti maṇikaṇṭho. Devavaṇṇanti devattabhāvaṃ.

345. Pāliyaṃ pattena me atthoti anattikampi pattena bhikkhuṃ evaṃ vadāpento bhagavā sotthiyā mantapadavasena vadāpesi. Sopi bhikkhu bhagavatā āṇattavacanam vademīti avoca, tenassa musā na hoti. Atha vā “pattena me attho”ti idaṃ “pattam dadantū”ti iminā samānatthanti daṭṭhabbam. Esa nayo maṇinā me atthoti etthāpi. Tasmā aññesampi evarūpaṃ kathentassa, kathāpentassa ca vacanadoso natthīti gahetabbam.

349. Uddhammukham littā ullittā, chadanassa anto limpantā hi yebhuyyena uddhammukhā limpanti. Tenāha “antolittā”ti. Adhomukham littā avalittā. Bahi limpantā hi yebhuyyena adhomukhā limpanti. Tenāha “bahilittā”ti.

Byañjanaṃ vilomitaṃ bhaveyyāti yasmā “kārayamānenā”ti imassa hetukattuvacanassa “karontenā”ti idaṃ suddhakattuvacanam pariyāyavacanam na hoti, tasmā “karontena vā kārāpentena vā”ti kārayamānenāti bahuuddesapadānuguṇam karaṇavacaneneva padattham katvā niddese kate byañjanaṃ viruddham bhaveyya, tathā pana padatthavasena adassetvā sāmattihiyato siddhamevattham dassetuṃ paccattavasena “karonto vā kārāpento vā”ti padabhājanaṃ vuttanti adhippāyo. Tenāha “atthamattamevā”tiādi. Padatthato, sāmattihiyato ca labbhamānam atthamattamevāti attho. Yañhi kārayamānena paṭipajjitabbam, tam karontenāpi paṭipajjitabbamevāti idamettha sāmattihiyaṃ daṭṭhabbam.

Uddesoti sāmibhāvena uddisitabbo. Setakammanti setavaṇṇakaraṇattham setavaṇṇamattikāya vā sudhāya vā katatanukalepo, tena pana saha miniyamāne pamāṇātikkantaṃ hotīti saṅkānivāraṇattham āha “abbohārika”nti. Tena pamāṇātikkantavohāraṃ na gacchati kuṭiyā anaṅgattāti adhippāyo.

Yathāvuttassa atthassa vuttanayaṃ dassentena “vuttañheta”ntiādi vuttam. Tattha “āyāmato ca vitthārato cā”ti avatvā “āyāmato vā vitthārato vā”ti vikappatthassa vā-saddassa vuttattā ekatobhāge vaḍḍhitepi āpattīti pakāsītanti adhippāyo. Tihatthāti pakatihatthena tihatthā, “vaḍḍhakīhatthenā”tipi vadanti, tam “yattha...pe... ayaṃ kuṭīti saṅkhyam na gacchatī”ti iminā virujjhati vaḍḍhakīhatthena tihatthāyapi kuṭiyā pamāṇayuttassa mañcassa sukhena parivattanato. “Ūnakacatuhatthā vā”ti idaṃca pacchimappamāṇayuttassa mañcassa aparivattanārahaṃ sandhāya vuttam. Yadi hi pakatihatthena catuhatthāyapi kuṭiyā pamāṇayutto mañco na parivattati, sā akuṭīyeva, tasmā mañcaparivattanamatteneva pamāṇanti gahetabbam. Pamāṇayutto mañcoti sabbapacchimappamāṇayutto mañco. So hi pakatividatthiyā navavidatthiko, aṭṭhavidatthiko vā hoti, tato khuddako mañco sīsūpadhānam ṭhapetvā pādam pasāretvā nipajjitum na pahoti.

Pamāṇato ūnatarampīti ukkaṭṭhappamāṇato ūnatarampi, idañca heṭṭhimappamāṇayuttāyapi vatthudesanā kātābbā, na vāti sandehanivattanattham vuttaṃ.

Kalalalepoti kenaci silesena katalepo, setarattādivaṇṇakaraṇattham katatambamattikādikalalalepo vā. Tenāha “alepo evā”ti. Tena taḷākādīsu ghanena kalalena katabahalalepo mattikālepane eva pavisati lepavohāragamanatoti dasseti. Piṭṭhasaṅghāto nāma dvārabāhasaṅkhāto caturassadārusaṅghāto, yattha sauttarapāsaṃ kavāṭaṃ apassāya dvāraṃ pidahanti.

Oloketvāpīti apaloketvāpi, apalokanakammavasenāpīti attho, apasaddassāpi oādeso katoti daṭṭhabbo.

353. Nibaddhagocaraṭṭhānampīti ettha gocarāya pakkamantānaṃ hatthīnaṃ nibaddhagamanamaggopi saṅgayhati. Etesanti sīhādīnaṃ. Gocarabhūmīti āmisaggahaṇaṭṭhānaṃ. Na gahitāti paṭikkhipitabbabhāvena na gahitā, na vāritāti attho. Sīhādīnañhi gocaraggahaṇaṭṭhānaṃ hatthīnaṃ viya nibaddhaṃ na hoti, yattha pana gomahiṃsādīpāṇakā santi, dūrampi taṃ ṭhānaṃ sīghaṃ gantvā gocaraṃ gaṇhanti. Tasmā tesam taṃ na vāritaṃ, nibaddhagamanamaggova vārito āsayato gamanamaggassa nibaddhattā. Aññesampi vālānanti araññamahīṃsādīnaṃ. Ārogyatthāyāti nirupaddavāya. Sesānīti pubbaṇṇanissitādīni soḷasa. Tāni ca janasammaddamahāsammaddakuṭivilopasarīrapīlādiupaddavehi saupaddavānīti veditabbāni. Abhihananti etthāti abbhāghātaṃ. “Verighara”nti vuttamevattham vibhāvetum “corānaṃ mārāṇatthāya kata”nti vuttaṃ.

Dhammagandhikāti dhammena daṇḍanītiyā hatthapādādicchindanagandhikā. Gandhikāti ca yassa upari hatthādīṃ ṭhapetvā chindanti, tādisaṃ dārukhaṇḍaphalakāti vuccati, tena ca upalakkhitaṃ ṭhānaṃ. Pāḷiyaṃ racchānissitanti rathikānissitaṃ. Caccaranissitanti catunnaṃ rathikānaṃ sandhinissitaṃ. Sakaṭenāti iṭṭhakasudhādibhaṇḍāharaṇasakaṭena.

Pācinanti senāsanassa bhūmito paṭṭhāya yāva talāvasānaṃ cinitabbavatthukaṃ adhiṭṭhānaṃ, yassa upari bhittithambhādīni ca patiṭṭhapenti. Tenāha “tato paṭṭhāyā”tiādi. Kiñcāpi idha pubbapayogasahapayogānaṃ adinnādāne viya viseso natthi, tathāpi tesam vibhāgena dassanaṃ bhinditvā vā puna kātābbāti ettha kuṭiyā bhedenā paricchedadassanattham kataṃ. Tadattāyāti tacchanatthāya. Evaṃ katanti adesitavatthukaṃ pamāṇātikkantaṃ vā kataṃ. Paṇṇasālanti paṇṇakuṭiyā tiṇapaṇṇacuṇṇassa aparipatanatthāya anto ca bahi ca limpanti, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Teneva vakkhati “paṇṇasālaṃ limpātī”ti.

Antolepeneva niṭṭhāpetukāmaṃ sandhāya “antolepe vā”tiādi vuttaṃ. Bahilepe vāti etthāpi eseṇa nayo. Tasminti dvārabandhe vā vātapāne vā ṭhapiteti yojetabbaṃ. Tassokāsanti tassa dvārabandhādissa okāsabhūtaṃ chiddaṃ. Puna vaḍḍhetvāti pubbe ṭhapitokāsaṃ khuddakaṃ ce, taṃ dvāravātapānacchiddabhedanena puna vaḍḍhetvā. Ṭhapiteti dvārabandhe vā gavakkhasaṅghāte vā ānetvā tasmīṃ vaḍḍhite vā avaḍḍhite vā chidde patiṭṭhāpīte. Lepo na ghaṭīyatīti samantato dinno lepo tathā ṭhapitena dvārabandhanena vā vātapānena vā saddhiṃ na ghaṭīyati, ekābaddhaṃ na

hotīti vuttaṃ hoti. Tanti dvārabandhaṃ vā vātapānaṃ vā. Paṭhamameva saṅghādisesoti tesam samantato pubbeva lepassa ghaṭetvā niṭṭhāpitattā dvārabandhavātapānānaṃ ṭhapanato pubbe eva saṅghādiseso.

Lepaghaṭanenevāti iṭṭhakāhi katavātapānādīni vinā samantā lepaghaṭaneneva āpatti vātapānādīnaṃ alepokāsattā, iṭṭhakāhi katattā vā, vātapānādisupi lepassa bhittilepena saddhiṃ ghaṭanenevātipi atthaṃ vadanti. Tatthāti paṇṇasālāyaṃ. Ālokatthāya aṭṭhaṅgulamattaṃ ṭhapetvā limpatīti dārukuṭṭassa dārūnamantarā aṭṭhaṅgulamattaṃ vivaraṃ yāva limpati, tāva ālokatthāya ṭhapetvā avasesaṃ sakuṭṭacchadanaṃ limpati, pacchā etaṃ vivaraṃ limpissāmīti evaṃ ṭhapane anāpattīti adhippāyo. Sace pana evaṃ akatvā sabbadāpi ālokatthāya vātapānavasena ṭhapeti, vātapānadvārasaṅghāṭe ghaṭite lepo ca ghaṭiyati, paṭhamameva saṅghādisesoti dassento āha “sace”tiādi. Mattikākuṭṭameva mattikālepassaṅkhyam gacchatīti āha “sace mattikāya kuṭṭam karoti, chadanalepena saddhiṃ ghaṭane āpattī”ti. Ubhinnaṃ anāpattīti purimassa lepassa aghaṭitattā dutiyassa attuddesikatāya asambhavato.

354. Āpattibhedadassanatthanti tattha “sārambhe ca aparikkamane ca dukkaṭam adesitavatthukatāya, pamāṇātikkantatāya ca saṅghādiseso”ti evaṃ āpattiyeva vibhāgadassanattham.

361. Anīṭṭhite kuṭīkammeti lepapariyosāne kuṭīkamme ekapiṇḍamattenapi anīṭṭhite. “Aññaṃsa puggalassa vā”ti idaṃ mūlaṭṭhassa anāpattidassanattham vuttaṃ. Yena pana laddhaṃ, tassāpi taṃ niṭṭhāpentassa “parehi vipakataṃ attanā pariyosāpeti, āpatti saṅghādisesassā”tiādivacanato āpattiyeva. Pubbe katakammampi laddhakālato paṭṭhāya attano atthāyeva kataṃ nāma hoti, tasmā tenāpi saṅghassa vā sāmaṇerādīnaṃ vā datvā niṭṭhāpetabbaṃ. “Aññaṃsa vā”ti idaṃ anupasaṃpannaṃyeva sandhāya vuttanti gahetabbaṃ, keci pana “parato laddhāya kuṭiyā niṭṭhāpane anāpattiādito paṭṭhāya attano atthāya akatattā”ti vadanti. Apacinitabbāti yāva pācinā viddhamsetabbā. Bhūmisamaṃ katvāti pācinatalāvasānaṃ katvā.

364. Leṇanti pabbataleṇaṃ. Na hettha lepo ghaṭiyatīti chadanalepassa abhāvato vuttaṃ, visuṃ eva vā anuññātattā. Sace leṇassa anto uparibhāge cittakammādikaraṇattham lepaṃ denti, ullittakuṭṭisaṅkhyam na gacchati, vaṭṭati eva. Iṭṭhakādīhi kataṃ caturassakūṭāgārasaṅghānaṃ ekakaṇṇikābaddhaṃ nātiuccaṃ paṭissayavisesaṃ “guhā”ti vadanti, tādissaṃ mahantampi ullittāvalittaṃ karontassa anāpatti. Bhūmiguhanti umaṅgaguhaṃ.

Aṭṭhakathāsūti kukkuṭacchikagehantiādīsu aṭṭhakathāsu tiṇakuṭīkā kukkuṭacchikagehanti vatvā puna taṃ vivarantehi aṭṭhakathācariyehi chadanaṃ daṇḍakehi...pe... vuttāti yojanā daṭṭhabbā. Tattha daṇḍakehi jālabaddhaṃ katvāti dīghato, tiriyato ca ṭhapetvā vallyādīhi baddhadaṇḍakehi jālaṃ viya katvā. So cāti ullittādibhāvo. Chadanameva sandhāya vuttoti chadanassa anto ca bahi ca limpanameva sandhāya vutto. Mattikākuṭṭe bhittilepaṃ vināpi bhittiyā saddhiṃ chadanalepassa ghaṭanamattenāpi āpattisambhavato chadanalepova padhānanti veditabbaṃ. Kiñcāpi evaṃ, atha kho “upacikāmocanatthameva heṭṭhā pāsāṇakuṭṭam katvā taṃ alimpitvā

upari limpati, lepo na ghaṭṭiyati nāma, anāpattiyevā”tiādivacanato pana chadanalepaghaṭṭanattamaṃ sakalāyapi bhittiyā lepo avassaṃ icchitabbova tassā ekadesassa alepepi chadanalepassa aghaṭṭanato. Tenāha “lepo na ghaṭṭiyatī”ti. Etthāti tiṇakuṭṭikāyaṃ. Na kevalaṇca tiṇakuṭṭikāyaṃ eva, leṇaguhādīsupi sārambhāparikkamanapaccayāpi anāpatti eva, iminā pana nayena aññassatthāya kuṭṭiṃ karontassāpi sārambhādipaccayāpi anāpattibhāvo atthato dassito eva hotīti.

Tattha pālivirodhaṃ pariharitum “yaṃ panā”tiādi vuttaṃ. Ayañhettha adhippāyo - aññassa upajjhāyādino atthāya karontassa sārambhādipaccayāpi anāpatti eva, yaṃ pana pālīyaṃ “āpattikārukānaṃ tiṇṇaṃ dukkaṭṭāna”ntiādivacanamaṃ, taṃ aññassatthāya karontassa, na sārambhādipaccayā āpattidassanattamaṃ vuttaṃ, kiñcarahi yathāsamādiṭṭhāya kuṭṭiyā akaraṇapaccayā āpattidassanattanti. Tattha yathāsamādiṭṭhāyāti “bhikkhu samādisitvā pakkamati, ‘kuṭṭiṃ me karoṭhā’ti samādisati ca, desitavatthukā ca hotu anārambhā ca saparikkamanā cā”ti evaṃ kārāpakena āṇattikkamaṃ muñcitvā karaṇapaccayāti adhippāyo. Katthaci pana potthake “kuṭṭilakkhaṇappattampi kuṭṭiṃ aññassa...pe... karontassa anāpattī”ti imassa pāṭhassa anantaraṃ “yaṃ pana āpatti kārūkāna”ntiādi pāṭho dissati, sova yuttataro. Evañhi sati tattha adhippāyo pākaṭo hoti.

Anāpattīti vatvāti vāsāgāratthāya eva aniyamitattā anāpattīti vatvā. Adesāpetvā karototi pamāṇayuttampi karoto. Acittakanti paṇṇattiajānanacittena acittakamaṃ. Ullittādīnaṃ aññataratā, heṭṭhimappamāṇasambhavo, adesitavatthukatā, pamāṇātikkantatā, attuddesikatā, vāsāgāratā, lepaghaṭṭanāti satta vā pamāṇayuttaṅgādīsū cha vā aṅgāni.

Kuṭṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7.

Vihāra-kārasikkhāpadavaṇṇanā

365. Sattame pūjāvacanappayoge kattari sāmivacanassapi icchitattā “gāmassa vā pūjita”nti vuttaṃ. Rūpindriyesu vijjamānaṃ sandhāya ekindriyatā vuccatīti āha “kāyindriyaṃ sandhāyā”ti. Te hi manindriyampi bhūtagāmānaṃ icchanti.

366. Kiriyaṭo samuṭṭhānābhāvoti vatthuno adesaṇasāṅkhātamaṃ akiriyaṃ vinā na kevalaṃ kiriyaṃ samuṭṭhānābhāvo. Kiriyākiriyaṭo hi idaṃ samuṭṭhāti. Imasmiṃ sikkhāpade bhikkhū vā anabhineyyāti ettha vā-saddo samuccayattho, tena “mahallakaṇca vihāraṃ kareyya, bhikkhū ca anabhineyyā”ti kiriyaṇca akiriyaṇca samuccinoti.

Vihāra-kārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. Atthame pākārena ca parikkhittanti sambandho. Gopuraṭṭālakayuttanti ettha pākāresu yuddhatthāya kato vaṅkasaṇṭhāno sarakkhepachiddasahito patissayaviseso atṭṭālako nāma.

Soḷasavidhassāti catūhi maggehi paccekam catūsu saccesu kattabbassa pariññāpahānasacchikiriyābhāvanāsaṅkhātassa soḷasavidhassa. Te gāravenāti te kilantarūpā bhikkhū bhattuddesakaṭṭhāne sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ purato attano kilantasarāmaṃ dassetvā uddisāpane gāravena, lajjāyāti attho. Terasapīti

bhattuddesakasenāsanagāhāpakabhaṇḍāgārikacīvarapaṭiggāhakacīvarabhājak ayāgubhājakaphalabhājakakhajjabhājakaappamattakavissajjakasāṭiyagāhāpak apattagāhāpakaārāmikapesakasāmaṇerapesakasammutīnaṃ vasena terasapi.

Pāliyaṃ “apisū”ti idaṃ “apicā”ti iminā samānattho nipāto. Evaṃ sabbapadesūti pīṭhādīsu senāsanasādhāraṇesu, katikasaṇṭhānapavesanikkhamanakālādīsu pana visum visum adhiṭṭhahitvā kathāpetīti veditabbaṃ. Ayañhi nimmitānaṃ dhammatāti aniyametvā nimmitānaṃ vasena vuttaṃ, niyametvā pana “ettakā idaṇcīdañca kathentu, ettakā tuṇhī bhavantu, nānāppakāraṃ iriyāpathaṃ, kiriyañca kappentu, nānāvaṇṇasaṇṭhānavayoniyamā ca hontū”ti parikammaṃ katvā samāpajjitvā vuṭṭhāya adhiṭṭhite icchicchitappakārā aññamaññampi visadisāva honti. Avatthukavacananti niratthakavacanaṃ.

383. Ekacārikabhattanti atimanāpattā sabbesampi paṭilābhatthāya visum ṭhitikāya pāpetabbabhattaṃ. Taddhitavohārenāti cattāri pamāṇamassa catukkanti evaṃ taddhitavohārena. Bhavoti bhavitabbo. Atītaṃ divasabhāganti tasmiññeva divase salākadānakkhaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Hiyyoti imassa ajja icceva attho. Tenevāhaṃsu “sve amhe”tiādi. Padhūpāyantāti punappunaṃ uppajjanakodhavasena padhūpāyantā. Pāliyaṃ kissa manti kena kāraṇena mayāti attho.

384. “Sarasi tva”nti idaṃ ekaṃ vākyaṃ katvā, “kattā”ti idaṇca kattari ritupaccayantaṃ katvā, “asī”ti ajjhāhārapadena saha ekavākyaṃ katvā, “evarūpa”nti idaṃ, “yathāyaṃ bhikkhunī āhā”ti idaṇca dvīsu vākyesu paccekam yojetabbanti dassetuṃ “atha vā”tiādimāha. Ujukamevāti tvā-paccayantavasena paṭhamam atthaggahaṇaṃ ujukanti adhippāyo.

Dutiyo dabba-saddo paṇḍitādivacanoti āha “na kho dabba dabbā paṇḍitā”ti. Nibbeṭhentīti dosato mocenti. Vinayalakkhaṇe tantinti vinayavinicchayalakkhaṇavisaye āgamaṃ ṭhapento. Pāliyaṃ yato ahantiādīsu yasmiṃ kāle ahaṃ jāto, tato pabhuti supinantenapi methunaṃ dhammaṃ nābhijānāmi, na ca tassa methunadhammassa paṭisevitā ahosinti attho daṭṭhabbo. Tenāha “supinantenapī”tiādi. Idāni ekavākyavasena yojanaṃ dassetuṃ “atha vā”tiādi vuttaṃ. Na ghaṭatīti yasmā khīṇāsavassa vacanena etissā vacanaṃ na sameti, tañca na ghaṭanaṃ yasmā pubbe bhikkhūsu pasiddhāya eva accantadussīlatāya eva ahosi, tasmā mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethāti adhippāyo.

Cara pireti cara gaccha pire para amāmaka tvaṃ. Vinassāti adassanaṃ gaccha. Akārikāti amūlakena codanāya na kārikā. Kārako hotīti “ayyenamhi dūsitā”ti imāya paṭiññāya yadi nāsītā, tadā thero bhikkhunīdūsakattasiddhito

tassa dosassa kārako hoti. Akārako hotīti tāya katapaṭiññaṃ anapekkhitvā sāmāññato “mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethā”ti bhagavatā vuttattā akārako hoti. Yadi hi thero kārako bhavēyya, avassaṃ tameva dosaṃ apadisitvā iminā nāma kāraṇena “mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethā”ti vattabbaṃ siyā, tathā avuttattā, “dabbañca anuyuñjathā”ti avatvā “ime ca bhikkhū anuyuñjathā”ti vuttattā ca sāmattīyato mettiyāya bhikkhuniyā aññena dosena nāsanārahata, vatthussa ca amūlakabhāvo, therassa akārahabhāvo ca siddho hotīti adhippāyo.

Attano suttanti “sakāya paṭiññāyā”ti iminā pakkhepavacanena sahitaṃ kūṭasuttaṃ. Thero kārako hotīti ettha ayamadhippāyo - “sakāya paṭiññāyā”ti avatvā sāmāññato “mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethā”ti otiṇṇavatthusmiṃyeva tassā nāsanā vihitāti tumhākaṃ vāde thero kārako hoti, “sakāya paṭiññāyā”ti pana vutte pubbeyeva siddhassa pārājikassa sucikāya assā sakāya paṭiññāyā nāsethāti sijjhanato amhākaṃ vāde thero akārako hotīti.

Mahāvihāravāsīnampi pana “sakāya paṭiññāyā”ti vutte otiṇṇavatthusmiṃyeva tassā nāsanā vihitā hoti, na sāmāññatoti adhippāyo. Etthāti imesu dvīsu vādesu, suttasu vā. Yaṃ pacchā vuttanti mahāvihāravāsīhi yaṃ vuttaṃ, taṃ yuttanti attho. Vicāritaṃ hetanti etaṃ pacchimassa yuttattaṃ vicāritaṃ, “tatra saṅghādiseso vuṭṭhānagāminī...pe... asuddhatāyeva nāsesī”ti vakkhamānanayena vinicchitanti attho. “Bhikkhuniṃ anuddhaṃseti dukkaṭa”nti iminā mahāaṭṭhakathāvādo dassito.

Tatrāti tesu dukkaṭapācittīyesu. Dukkaṭanti vuttamahāaṭṭhakathāvādassa adhippāyaṃ dassetvā “pācittīya”nti pavattassa kurundivādassa adhippāyaṃ dassetuṃ “pacchimanayepī”tiādi vuttaṃ. Vacanappamāṇatoti viṣaṃvādanādhippāye samānēpi anuddhaṃsanādivisesa saṅghādisesādino vidhāyakavacanabalenāti attho. Bhikkhussa pana bhikkhuniyā dukkaṭanti bhikkhuniṃ anuddhaṃsentassa bhikkhussa dukkaṭaṃ.

Evaṃ dvīsupi aṭṭhakathāvacanesu adhippāyaṃ vibhāvetvā idāni pacchime pācittiyavāde dosaṃ dassetvā purimadukkaṭavādameva paṭiṭṭhāpetuṃ “tatra panā”tiādi vuttaṃ. Tattha visunti sampajānamusāvāde pācittiyato viṣuṃ pācittiyaṃ vuttaṃ, tattha anantogadhabhāvāti adhippāyo. Tasmāti yasmā amūlakānuddhaṃsane visuññeva pācittiyaṃ paññattaṃ, tasmā purimanayoti dukkaṭavādo. Evaṃ antarā pavitṭhaṃ dukkaṭapācittiyavādaṃ dassetvā idāni pākaṭameva atthaṃ vibhāvetuṃ “tathā bhikkhuni”tiādi āraddhaṃ. Tattha tathāti yathā bhikkhussa bhikkhuṃ, bhikkhuniñca anuddhaṃsentassa saṅghādisesadukkaṭāni vuttāni, tathāti attho. Etehi nāsanā natthīti sāmāññato vuttaṃ, dukkaṭena imissā pana nāsanā natthīti adhippāyo. Dussīlāti pārājikā.

386. Ākāranānattenāti dūsitākārassa, dūsakākārassa ca nānattena.

Anabhiraddhoti atuṭṭho. Tenāha “na sukhito”ti. Na pasāditoti anuppāditappasādo. Khīla-saddo thaddhabhāvavacano, kacavarapariyāyo ca hotīti āha “citta...pe... khīla”nti. Nappatītoti pītisukhādīhi na abhigato na upagato. Tenāha “na abhisāto”ti.

Yena duṭṭhoti ca kupitoti ca vuttoti ettha yena duṭṭhoti ca vutto yena kupitoti ca vutto, taṃ mātikāyañca padabhājane ca vuttaṃ ubhayampetanti yojetabbaṃ. Dvīhīti “tena ca kopena, tena ca dosenā”ti vuttakopadosapadehi

dvīhi, atthato pana dvīhipi dosova dassitoti āha “saṅkhārakkhandhameva dassetī”ti. Yāyāti anattamanatāya.

Na cuditakavasenāti yadi cuditakavasenāpi amūlakam adhippetam siyā, amūlakam nāma anajjhāpannanti padabhājanam vadeyyāti adhippāyo. Yam pārājikanti bhikkhuno anurūpesu ekūnavīsatiyā pārājikesu aññataram. Padabhājane pana bhikkhuvibhaṅge āgatāneva gahetvā “catunnam aññatarenā”ti vuttam. Etam idha appamāṇanti etam āpannānāpannatam idhānuddhamṣane āpattiyā anaṅgam, āpattiṃ pana āpanne vā anāpanne vā puggale “anāpanno eso suddho”ti suddhasaññāya vā vimatiyā vā cāvanādhippāyova idha aṅganti adhippāyo.

Tathevāti pasādasotena, dibbasotena vāti imamattham atidisati. Diṭṭhānusāreneva samuppannā parisāṅkāva diṭṭhaparisāṅkitam nāma. Evaṃ sesesupī. “Adisvā vā”ti idam ukkaṭṭhavasena vuttam, disvā pakkantesupī doso natthiyeva. Imesanti imehi. Karissantīti tasmim khaṇe uppajjanākāradassanam, pacchā pana ettakena kālena katham vāti saṅkāya codeti. Na hi karissantīti codanā atthi. “Ariṭṭham pīta”nti idam mukhe surāgandhavāyananimittadassanam. Ariṭṭhañhi surāsadisavaṇṇagandham kappiyabhesajjam.

Diṭṭham atthi samūlakantiādīsu ajjhācārassa sambhavāsambhavānam mūlāmūlabhāvadassanam. Atthi saññāsamūlakantiādi pana diṭṭhasaññāya sambhavāsambhavānam mūlāmūlabhāvadassanam. Disvāva diṭṭhasaññī hutvā codetīti ettha yam codeti, tato aññam puggalam vītikkamantam, paṭicchannokāsato nikkhamantam vā disvā “ayam so”ti saññāya codentopi saṅgayhati. Esa nayo sutādīsupī. Samūlakena vā saññāsamūlakena vāti ettha pārājikamāpannam diṭṭhādīmūlakena ca “ayam āpanno”ti asuddhasaññāya codento samūlakena codeti nāma. Saññāsamūlakatte eva anāpattisambhavato āpanne vā anāpanne vā puggale āpannasaññī diṭṭhādīsu, adiṭṭhādīsu vā mūlesu diṭṭhasutādīsaññī tena diṭṭhādīmūlakena tam puggalam codento saññāsamūlakena codeti nāma. Imesam anāpatti, vuttavipariyāyena āpattivāre attho veditabbo.

Samīpe ṭhatvāti hatthavikāravacīghosānam codanāvasena pavattiyamānānam dassanasavanūpacāre ṭhatvāti attho. Keci pana “dvādasahatthabbhantare ṭhatvā”ti vadanti, tam na yuttam. Parato byatirekato anāpattiṃ dassentena “dūtam vā paṇṇam vā sāsanaṃ vā pesetvā”ti ettakameva vuttam, na pana “dvādasahattham muñcitvā codentassa sīsam na etī”ti vuttam. Vācāya vācāyāti sakim āṇattassa sakalampi divasaṃ vadato vācāya vācāya codāpakasseva āpatti. Sopīti āṇattopi. Tassa ca “mayāpi diṭṭha”ntiādim avatvāpi “amūlaka”nti saññāya cāvanādhippāyena “tvaṃ pārājikam dhammam ajjhāpannosī”ti idameva vācam parassa vacanam viya akatvā sāmāññato vadantassāpi saṅghādiseso eva. Satipi pana anuddhamṣanādhippāye “asukena evam vutta”nti parena vuttameva vadantassa natthi saṅghādiseso. Sace pana parena avuttampi vuttanti vadati, āpatti eva.

Sambahulā sambahule sambahulehi vatthūhīti ettha sambahuleti cuditakabahuttaniddesena purimesu tīsu vāresu cuditakabahuttenāpi vārabhedasabbhāvaṃ ñāpeti. Ekasmiñhi cuditakavatthucodakabhedenā idam catukkaṃ vuttaṃ, cuditakabahuttenāpi catukkantaraṃ labbhatīti aṭṭhakaṃ hoti eva.

Amūlakacodanāpasāṅgena samūlakacodanālakkaṇādiṃ dassetuṃ “codetuṃ pana ko labhati”tiādi āraddhaṃ. Bhikkhussa sutvā codetītiādi suttaṃ yasmā ye codakassa aññesaṃ vipattiṃ pakāsentī, tepi tasmīṃ khaṇe codakabhāve ṭhatvāva pakāsentī, tesañca vacanaṃ gahetvā itaropi yasmā codetuñca asampaṭicchantaṃ tehi titthiyasāvakapariyosānehi paṭhamacodakehi sampāṭicchāpetuñca labhati, tasmā idha sāvakaabhāvena uddhaṭanti veditabbaṃ.

Dūtaṃ vātiādīsu “tvam evaṃ gantvā codehī”ti dūtaṃ vā pesetvā yo codetuṃ sakkoti, tassa paṇṇaṃ, mūlasāsanaṃ vā pesetvā. Samayenāti pakatiyā jānanakkhaṇe.

Garukānaṃ dvinnanti pārājikasāṅghādisesānaṃ. Micchādiṭṭhi nāma “natthi dinna”ntiādinayappavattā dasavatthukā diṭṭhi, sassatucchedasaṅkhātā antaṃ gaṇhāpakadiṭṭhi antaggāhikā nāma. Ājīvaheṭu paññattānaṃ channanti ājīvaheṭupi āpajjitabbānaṃ uttarimanussadhammapārājikaṃ, sañcaritte saṅghādiseso, “yo te vihāre vasati, so arahā”ti pariyāyena thullaccayaṃ, bhikkhussa paṇītabhojanaviññattiyā pācittiyaṃ, bhikkhunīyāpaṇītabhojanaviññattiyā pāṭidesanīyaṃ, sūpodanaviññattiyā dukkaṭanti imesaṃ parivāre vuttānaṃ channaṃ. Na hetā āpattiyo ājīvaheṭu eva paññattā sañcarittādīnaṃ aññathāpi āpajjitabbato. Ājīvaheṭupi etāsaṃ āpajjanaṃ sandhāya evaṃ vuttaṃ, ājīvaheṭupi paññattānanti attho. Na kevalaṅca etā eva, aññāpi adinnādānakuladūsanapāṇavadhajjakammādivasena ājīvaheṭu āpajjitabbāpi santi, tā pana āpattisabhaāgatāya pārājikādīsu chasu eva saṅgayhantīti visuṃ na vuttāti veditabbā.

Ettāvatā pana sīsaṃ na etīti saṅghādisesaṃ sandhāya vuttaṃ, codanā pana katā eva hoti. Tiṃsānīti tiṃsaṃ etesamatthīti tiṃsāni, tiṃsādhikānīti vuttaṃ hoti. Navutānīti etthāpi eseṇa nayo.

Attādānaṃ ādātukāmenāti ettha attanā ādātābbato diṭṭhādimūlakehi gahetābbato parassa vipphandituṃ adatvā paggaṇhanato attādānanti codanā vuccati, taṃ ādātukāmena, codanaṃ kattukāmenāti attho.

Ubbāhikāyāti ubbahanti viyojenti etāya alajjīnaṃ tajjanaṃ vā kalahaṃ vāti ubbāhikā, saṅghasammuti, tāya. Vinicchinanaṃ nāma tāya sammatabhikkhūhi vinicchananameva. Alajjussannāya hi parisāya samathakkhandhake āgatehi dasaṅgehi samannāgatā dve tayo bhikkhū tattheva vuttāya ñattidutiyakammavācāya sammannitabbā, tehi ca sammatehi visuṃ vā nisīditvā, tassā eva vā parisāya “aññehi na kiñci kathetabba”nti sāvetaṃ taṃ adhikaraṇaṃ vinicchitabbaṃ.

Kimhīti kismiṃ vatthusmiṃ, kataravipattiyanti attho. “Kimhi naṃ nāmā”ti idaṃ “katarāya vipattiyā etaṃ codesī”ti yāya kāyaci viññāyamānāya bhāsāya vuttepi codakassa vinaye apakataññutāya “sīlācārādītṭhiājīvavipattīsu katarāyāti maṃ pucchatī”ti ñātuṃ asakkontassa pucchā, na pana kimhītiādipadatthamattaṃ ajānantassa. Na hi anuvijjako codakaṃ bālaṃ aparicitabhāsāya “kimhi na”nti pucchati. “Kimhi nampi na jānāsī”ti idampi vacanamattaṃ sandhāya vuttaṃ na hoti, “kataravipattiyā”ti vutte “asukāya vipattiyā”ti vattumpi na jānāsīti vacanassa adhippāyameva sandhāya vuttanti gahetabbaṃ. Teneva vakkhati “bālassa lajjissa nayo dātabbo”ti vatvā ca “kimhi naṃ codesīti sīlavipattiyā”tiādi adhippāyappakāsanameva nayadānaṃ vuttaṃ, na pana kimhi-naṃ-padānaṃ pariāyamattadassanaṃ. Na hi bālo “kataravipattiyāṃ naṃ codesī”ti imassa vacanassa atthe ñātepi vipattippabhedanaṃ, attanā codiyamānaṃ vipattisarūpañca jānitum sakkoti, tasmā teneva ajānanena alajjī apasādetabbo. “Kimhi na”nti idampi upalakkhaṇamattaṃ, aññena vā yena kenaci ākārena aviññutaṃ pakāsetvā vissajjetabbova.

“Dummañkūnaṃ puggalānaṃ niggahāyā”tiādivacanato “alajjīniggahatthāya...pe... paññatta”nti vuttaṃ. Ehitīti hi-kāro ettha āgamo datṭhabbo, āgamissatīti attho. Diṭṭhasantānenāti diṭṭhanīyāmena. Alajjissa paṭiññāya eva kātābbanti vacanapaṭivacanakkameneva dose āvibhūtepi alajjissa “asuddhoha”nti dosasampaṭicchanaṃ paññāya eva āpattiyā kātābbanti attho. Keci pana “alajjissa etaṃ natthīti suddhapaṭiññāya eva anāpattiyā kātābbanti ayamettha attho saṅgahito”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ anuvijjakasseva niratthakattāpattito codakeneva alajjipaṭiññāya ṭhātabbato. Dosāpagamaṃ paṭiññā eva hi idha paṭiññāti adhippetā. Teneva vakkhati “etampi natthīti paṭiññaṃ na detī”tiādi.

Tadatthadīpanatthanti alajjissa dose āvibhūtepi tassa dosāpagamaṃ paṭiññāya eva kātābbatādīpanattham. Vivādavatthusañkhāte atthe paccatthikā atthapaccatthikā. Saññaṃ datvāti nesaṃ kathāpacchedattham, abhimukhakarāṇatthañca saddaṃ katvā. Vinicchinitum ananucchavikoti “asuddho”ti saññāya codakapakkhe pavitṭhattā anuvijjakabhāvato bahibhūtattā anuvijjitum asakkuṇeyyataṃ sandhāya vuttaṃ. Sandehe eva hi sati anuvijjitum sakkā, asuddhadītṭhiyā pana sati cuditakena vuttaṃ sabbaṃ asaccatopi paṭibhāti, kathaṃ tattha anuvijjanā siyāti.

“Tathā nāsita kova bhavissatī”ti iminā vinicchayaṃ adatvā saṅghato viyojanaṃ nāma liṅganāsanā viya ayampi eko nāsanappakāroti dasseti. Viraddhaṃ hotīti sañcicca āpattiṃ sahasā āpanno hoti. “Ādito paṭṭhāya alajjī nāma natthī”ti idaṃ “pakkhānurakkhaṇatthāya paṭiññaṃ na detī”ti imassa alajjilakkhaṇasambhavassa kāraṇavacanāṃ. Paṭicchāditakālato paṭṭhāya alajjī nāma eva, purimo lajjibhāvo na rakkhatīti attho. Paṭiññaṃ na detīti sace mayā katadosaṃ vakkhāmi, mayhaṃ anuvattakā bhijjissantīti paṭiññaṃ na deti. Ṭhāne na tiṭṭhatīti lajjitṭhāne na tiṭṭhati, kāyavācāsu vītikkamo hoti evāti adhippāyo. Tenāha “vinicchayo na dātabbo”ti, pubbe pakkhikānaṃ paṭiññāya vūpasamitassāpi adhikaraṇassa duvūpasantatāya ayampi tathā nāsita kova bhavissatīti adhippāyo.

Cuditakacodakesu paṭipattiṃ ñatvāti “tumhe amhākaṃ vinicchayena tuṭṭhā

bhavissathā''tiādinā vuttaṃ cuditakacodakesu anuvijjakena paṭipajjitabbakammaṃ ñatvā. Vinicchayo majjheti āpattīti vā anāpattīti vā vinicchayapariyosānaanuvijjanānaṃ majjhaṃ nāmāti attho.

Amūlakampi samūlakaṃ katvā vadantīti āha ''dve mūlānī''ti. Kālena vakkhāmitiādisu okāsaṃ kārāpetvā vadanto kālena vadati nāma. Salākaggayāguaggabhikkhācārāṭṭhānādisu codento akālena vadati nāma. Dosato vuṭṭhāpetukāmatāya vadanto atthasaṃhitena vadati nāma. Dosantaroti dosacitto. Pannarasasu dhammesūti ''parisuddhakāyasamaācārātā, tathā vacīsamācārātā, sabrahmacārīsu mettacittatā, bahussutatā, ubhinnaṃ pātimokkhānaṃ svāgatāditā, kālena vakkhāmi''tiādinā vuttapañcadhammā ca kāruṇṇātā, hitesitā, anukampatā, āpattivuṭṭhānatā, vinayapurekkhāratāti imesu pannarasasu. Tattha ''kāruṇṇātā''ti iminā karuṇā dassitā. Hitesitāti hitagavesanatā. Anukampatāti tena hitena saṃyojanatā, imehi dvīhipi mettā dassitā. Āpattivuṭṭhānatāti suddhante paṭiṭṭhāpanatā. Vatthum codetvā sāretvā paṭiññaṃ āropetvā yathāpaṭiññāya kammakaraṇaṃ vinayapurekkhāratā nāma.

Adhikaraṇaṭṭhenāti adhikātabbatṭhena, samathehi vūpasametabbatṭhena attho. Taṃ nānattaṃ dassetunti idha anadhippetampi atthuddhārasena taṃ nānattaṃ dassetunti adhippāyo. Teneva vakkhati ''sesāni atthuddhārasena vuttānī''ti. Yaṃ adhikiccātiādinā adhikaraṇasaddassa kammāsādhanaṭṭhena vuttā.

Gāhanti ''asukāṃ codessāmi''ti manasā codanākārassa gahaṇaṃ. Cetananti ''codessāmi''ti uppannacittabyāpārasaṅkhātāṃ cittakammaṃ. Akkhantinti cuditakassa vipattiṃ disvā uppannaṃ kodhaṃ asahaṇaṃ, tathā pavattaṃ vā yaṃ kiñci cittacetasi karāsiṃ. Vohāranti codanāvasappavattavacanāṃ. Paṇṇattinti codanāvasappavattaṃ manasā parikappitaṃ nāmapaṇṇattiṃ. Attādānaṃ gahetvāti codanaṃ manasā gahetvā. Taṃ adhikaraṇanti taṃ gāhalakkhaṇaṃ adhikaraṇaṃ. Nirujjhati cetanāya khaṇikattā, sā ca samathappattā hotīti evamettha anīṭṭhappasaṅgo veditabbo. Evaṃ uparipi ''tuṇhī hotī''ti iminā vohāravacanassa nirodhaṃ dasseti. Tenāha ''taṃ adhikaraṇaṃ samathappattaṃ bhavissatī''ti. ''Tasmā paṇṇatti adhikaraṇa''nti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṃ dassetvā idāni tassāpi ekaccehi paṭikkhittabhāvaṃ dassetvā puna tampi paṭisedhetvā aṭṭhakathāsu vuttapaṇṇattiyā eva adhikaraṇataṃ samatthetum ''taṃ paneta''ntiādimāha. Tattha taṃ panetanti paṇṇatti adhikaraṇanti etaṃ gahaṇaṃ virujjhatīti sambandho. Pārājikādiāpatti ekantaakusalasabhāvā vā abyākatasabhāvā vā hotīti saññāya ''methunadhammapārājikāpattī''tiādikaṃ suttaṃ paṇṇattiadhikaraṇavādena virujjhatīti dassetum uddhaṭaṃ. Tenāha ''na hi te...pe... accantaakusalattā''tiādi. Teti aṭṭhakathācariyā.

Amūlakañceva taṃ adhikaraṇanti ettha amūlakapārājikameva adhikaraṇasaddena adhippetanti dassetum ''yañceta''ntiādi vuttaṃ. Yasmā panātiādi pana idhādhippetāya amūlakapārājikāpattiyā eva paṇṇattibhāvo yujjatīti dassetum āraddhaṃ. Tattha yāya paṇṇattiyāti sabhāvato parisuddhepi puggale ''pārājiko''tiādinā codakena pavattitaṃ nāmapaṇṇattiṃ sandhāya vadati. Paññattoti kathito. Adhikaraṇe pavattattāti avijjamānēpi manasā āropitamatte āpattādhikaraṇe vācakabhāvena pavattattā.

Evam nāmapaṇṇattivasena imasmiṃ sikkhāpade āpattādhikaraṇassa paññattibhāvaṃ dassetvā idāni atthapaṇṇattivasenāpi dassetuṃ “yasmā vāya”ntiādi vuttaṃ. Paññattimattamevāti avijjamānassa vijjamānākārena manasā āropitaatthapaṇṇattimattamevāti attho. Tañca kho idhevāti tañca yathāvuttapariyāyena paṇṇattiyā adhikaraṇattaṃ idheva imasmiṃ eva sikkhāpade. Eketi keci. Taṃ na yuttanti yaṃ ekaccehi aṭṭhakathāsu vuttaṃ, adhikaraṇassa paṇṇattibhāvaṃ nisedhetvā kusalādiparamatthabhāvaṃ sādhetuṃ “taṃ panetaṃ methunadhammapārājikāpattī”tiādinā papañcato dassito, taṃ na yuttanti attho. Tattha kāraṇamāha “ādikammikassā”tiādinā, tena ca tasmīṃ vāde yadi āpatti nāma akusalā vā abyākatā vā bhaveyya, kathaṃ ādikammikassa anāpatti bhaveyya? Tassāpi akusalādīnaṃ uppannattā bhagavato sikkhāpadapaññattito paṭṭhāya yāva āpattītipi na sakkā vuttuṃ, methunādīsu akusalādīnaṃ sikkhāpadapaññattito pubbepi samuppattito. Tato eva anupasampannānampi āpattippasaṅgo, gilānādīnaṃ uppannattā anupaññattiyāpi anāpattiabhāvappasaṅgo ca siyā. Atha mataṃ “na kevalaṃ akusalādi eva, atha kho bhagavatā paṭikkhittabhāvaṃ jānantassa samuppajjamānā eva akusalādayo āpattī”ti, tampi asāraṃ, sikkhāpadapaññattiṃ ajānitvā vītikkamantassa methunādīsu anāpattippasaṅgato, akusalādisabhāvāya ca āpattiyā ekapayogādīsu ekattādipi na siyā. Na hi sakalampi divasaṃ itthiṃ kāyato amocetvā phusantassa ekamevākusalaṃ uppajjati, bahū vā itthiyo phusitvā apagacchantassa bahūni, yenāpattiyā ekattaṃ, bahuttaṃ vā siyāti evamādikaṃ ayuttiṃ saṅgahetvā dassitanti veditabbaṃ.

Tattha vatthuñcāti vītikkamo. Tañhi āpattisammutipaññāpanassa okāsaṭṭhena “vatthū”ti vuccati. Gottanti adinnādānādito buddhisaddanivattanaṭṭhena parikappitasāmaññākāro gottaṃ. Nāmanti avijjamānanāmapaññatti. Tassa pana pārājikanti nāmassa atthabhūtā āpatti atthapaññatti evāti daṭṭhabbaṃ. Yaṃ pana “vivādādhikaraṇaṃ siyā kusala”ntiādi, “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusala”ntiādi ca suttaṃ tehi samuddhaṭṭaṃ, tampi na vivādādīnaṃ kusalādibhāvassa pariyāyadesitattāti yaṃ ettha vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā paṭhamapārājikasamuṭṭhānādivaṇṇanāya sārattadīpaniyaṃ viraddhaṭṭhānasodhanatthaṃ vitthārato vuttanti tattheva taṃ gahetabbaṃ, sārattadīpanīkārakassa akusalādirūpāva āpattīti laddhi, teneva so idhāpi “tasmā paṇṇattiadhikaraṇanti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṃ dassetvā idāni tampi na yuttanti dassetuṃ ‘taṃ paneta’ntiādimāhā”ti evaṃ attano laddhiṃ aṭṭhakathācariyassapi laddhiṃ katvā ganthavirodhampi anoloketvā dassesi. Na hettha buddhaghosācariyo aṭṭhakathāvādaṃ ayuttanti dassetuṃ “taṃ paneta”ntiādimārabhi “paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabba”nti sayameva upari kathanato, atha kho dulladdhikānaṃ ekaccānaṃ tattha vippaṭipattiṃ dassetvā puna taṃ paṭisedhetukāmo ārabhi, teneva ante “eke”ti vuttanti veditabbaṃ. Vivādādīnaṃ kusalādikatte taṃsamathānampi tabbhāvo āpajjati paramatthesu paṇṇattiyā samathāyogāti āha “kusalādisamathehi”ti. Paññattisabhāvānameva catunnaṃ adhikaraṇānaṃ samathehi adhikaraṇīyatā, na pana kusalādiparamattharūpānaṃ tesāṃ tesāṃ khaṇikatāya sayameva samathappattitoti heṭṭhā samatthitamattaṃ

nigamanavasena dassentena “iti iminā adhikaraṇaṭṭhenā”ti vuttaṃ, tassa yathāvuttanayena samathehi adhikaraṇīyatāyāti attho. “Idhekacco”ti iminā idhāhippetam vivādam nivatteti.

Anuvādoti vipattīhi upavadanā ceva codanā ca. Tattha upavadanā nāma garahā, akkoso ca. Pañcapīti mātikāpariyāpannāpattiyo sandhāya vuttaṃ. Kiccayatāti kattabbatā. Sapadānukkamaniddesassāti ettha padānukkamaniddesoti padabhājanam vuccati, tena sahitassa sikkhāpadassāti attho.

387. Assāti kattuatthe sāmivacananti āha “etena codakenā”tiādi. Diṭṭhamūlake panāti “diṭṭhassa hoti pārājikam dhammam ajjhāpajjanto”tiādi pālīvāram sandhāya vuttaṃ. Tattha itthiyā saddhim rahonisajjādidassanamattavasena pārājikam dhammam ajjhāpajjanto puggalo tena diṭṭho, na pana maggena maggappaṭipādanādidassanavasena. Yadi hi tena so tathā diṭṭho bhavēyya, asuddhasaññī evāyam tasmim puggale siyā, asuddhasaññāya ca suddham vā asuddham vā codentassa saṅghādiseso na siyā “anāpatti suddhe asuddhadiṭṭhissa, asuddhe asuddhadiṭṭhissā”tiādivacanato. Tasmā itthiyā saddhim rahonisajjādimattameva disvāpi “saddho kulaputto, nāyam pārājikam āpajjati”ti tasmim suddhasaññissa vā vematikassa vā “suto mayā pārājikam dhammam ajjhāpajjanto”tiādinā niyametvā codentasseva saṅghādiseso, na asuddhasaññissa, tassa pana diṭṭham sutanti musāvādādipaccayā lahukāpatti evāti veditabbam. Yadi pana so tasmim suddhadiṭṭhicāvanādhippāyopi diṭṭham rahonisajjādimattameva vadati, adiṭṭham pana maggenamaggappaṭipādanādi pārājikavatthum vā “assamaṇosī”tiādikam vā na vadati, tassa anāpatti. Adhikam vadantassa pana āpattiyeva “adiṭṭham diṭṭha”nti vuttattā. Yo pana diṭṭhena rahonisajjādinā paṭhamapārājikena asuddhasaññī hutvā cāvanādhippāyo adinnādānam ajjhāpajjanto “diṭṭho”ti vā “suto”ti vā ādim vadati, tassāpi na saṅghādiseso asuddhe asuddhadiṭṭhitāyāti keci vadanti. Aññe pana “yena pārājikena codeti, tena suddhasaññābhāvā āpattiyevā”ti vadanti, idam yuttaṃ. Tathā hi vuttaṃ mātikāṭṭhakathāyam “yena pārājikena codeti, tam ‘ayam anajjhāpanno’ti ñatvā cāvanādhippāyena...pe... saṅghādiseso”ti. Iminā nayena sutādimūlakesupi vinicchayo veditabbo. Aññatra āgatesūti omasavādādīsu āgatesu. Avassutoti tīhipi dvārehi pārājikavatthubhūta duccharitānuvassanena tinto. Kasambujātoti kacavarabhūto, nissāroti attho.

Koṇṭhoti coro, dussīloti attho. Jeṭṭhabbatikoti kālakaṇṇidevivate niyutto titthiyoti vadati, sā kira kālakaṇṇisirideviyā jeṭṭhāti vuttā. Yadaggenāti yena kāraṇena, yattakenāti attho. Tadaggenāti etthāpi eseva nayo. No kappetiādi vematikabhāvadīpanatthameva vuttanti mahāpadumattherassa adhippāyo.

389. Etthāti codanāyam. Tajjanīyādikammaṃ karissāmītiāpattiyā codentassa adhippāyo kammādhippāyo nāma. Parivāsadānādikkamena āpattito vuṭṭhāpetum āpattiyā codentassa adhippāyo vuṭṭhānādhippāyo. Uposatham, pavāraṇam vā saṅghe kātum adānatthāya āpattiyā codayato adhippāyo uposathapavāraṇaṭṭhapanādhippāyo. Asammukhā...pe... dukkaṇṭanti anuddhamsentassapi akkosantassapi dukkaṇṭam.

Sabbatthevāti sabbāsu aṭṭhakathāsu. Uposathapavāraṇānaṃ ñattikammabhāvato ñattiyā vattamānāya eva uposathapavāraṇaṭṭhapanāṃ hoti, na niṭṭhitāya, sā ca yya-kāre patte niṭṭhitā nāma hotīti āha “yya-kāre patte na labbhatī”ti.

Anupāsakoti upāsakopi so bhikkhu na hoti saraṇagamanassāpi paṭippassaddhattāti vadanti. “Anodissa dhammaṃ kathentassā”ti iminā odissa kathentena okāsaṃ kāretabbanti dasseti. Āpattiṃ desetvāti okāsākārāpanāpattiṃ desetvā. Yaṃ codeti, tassa upasampannoti saṅkhyupagamaṇaṃ, tasmīṃ suddhasaññitā vematikatā vā, yena pārājikena codeti, tassa diṭṭhādivasena amūlakatā, cāvanādhippāyena “tvam pārājiko”tiādinā niyametvā sammukhā codanā codāpanā, tassa taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. Navame mettiyaṃ bhikkhuninti liṅganāsanāya nāsītāyapi tassā bhūtapubbavohāraṃ gahetvā vuttaṃ. Aññabhāgassāti therassa manussajātibhikkhubhāvato aññassa tiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhātassa koṭṭhāsassa. Idanti sāmāññato napuṃsakaliṅgena vuttaṃ, ayaṃ chagalakoti attho. Aññabhāgoti yathāvuttatiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhāto añño koṭṭhāso, aññabhāgassa idanti aññabhāgiyanti paṭhamaviggahassa attho, aññabhāgamatthīti dutiyaviggahassa, dvīhipi chagalakova vutto. Idāni dvīhipi viggahēhi vuttamevatthaṃ vitthārato dassento “yo hi so”tiādimāha. Tattha yo hi so chagalako vutto, so aññassa bhāgassa hotīti ca aññabhāgiyasaṅkhyāṃ labhatīti ca yojanā. Dutiyaviggahassa atthaṃ dassetuṃ “so vā”tiādi vuttaṃ. Adhikaraṇanti veditabboti etthāpi yo hi so “dabbo mallaputto nāmā”ti chagalako vutto, soti ānetvā sambandhitabbaṃ. Tañhi sandhāyāti “dabbo”ti nāmakaraṇassa adhiṭṭhānabhūtaṃ chagalakaṃ sandhāya. Te bhikkhūti te anuyuñjantā bhikkhū. Āpattiyāpi puggalādhiṭṭhānattā “puggalānaṃyeva lesā”ti vuttaṃ.

393. Yā ca sā avasāne...pe... codanā vuttāti “bhikkhu saṅghādisesaṃ ajjhāpajjanto diṭṭho hoti saṅghādisese saṅghādisesadiṭṭhi hoti, tañce pārājikena codetī”tiādiṃ codanābhedaṃ sandhāya vadati. Sattannampi āpattiṇaṃ paccekaṃ pārājikattādisāmaññepi methunādinnādānādivatthuto, rāgadosattādisabhāvato ca visabhāgatāpi atthīti āha “yasmā pana...pe... na hotī”ti.

Vuttanayenevāti “sabhāgavisabhāgavatthuto”tiādinā vuttanayena. Kammalakkhaṇaṃ, taṃmanasikāro ca avipannakammassa nimittato phalūpacārena kammanti vuccatīti āha “taṃ nissāya uppajjanato”ti. Parivāsādiṃ nissāya mānattādīnaṃ uppajjanato “purimaṃ purima”ntiādi vuttaṃ.

395. Savatthukaṃ katvāti puggalādhiṭṭhānaṃ katvā. Dīghādinoti dīgharassādiliṅgassa. Diṭṭhādinoti diṭṭhapubbādino.

408. Evaṃ tathāsaññīti aññassa methunādikiriyaṃ disvā “ayaṃ so”ti evaṃ tathāsaññī. Aṅgāni paṭhamaduṭṭhadose vuttasadisāni, idha pana kiñcidesaṃ lesamattaṃ upādiyaṇā adhikā.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10.

Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

410. Dasame bahūnanti dubbalatāya araññādisevāya cittaṃ samāhitaṃ kātuṃ asakkontānaṃ. Dukkassantakiriyaṃ tasmaṃ attabhāve buddhavacanaaggahaṇadhāraṇādisaṅkhātāṃ byañjanaṇapadameva paramaṃ assa, na maggalābhoti padaparamo. Abhisambhuñitvāti nipphādetvā. Dhammato apetaṃ uddhammaṃ. Paṭikkhittamevāti “na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabba”nti vacanato vuttaṃ, idameva vacanaṃ sandhāya pāliyaṃpi “aṭṭha māse”tiādi vuttaṃ.

Tīhi koṭīhīti asuddhamūlehi. Ettha ca bhikkhūnaṃ catūsu kulesu pakkapiṇḍiyālopabhojananissitatāya, macchamaṃsabhojanavirahitassa ca kulassa dullabhatāya tattha laddhesu bhattabyañjanesu macchamaṃsasamaṃsaggasaṅkāya, dunnivāraṇatāya ca bhikkhūnaṃ sarīrayāpanampi na siyāti bhagavatā macchamaṃsaṃ sabbathā appaṭikkhipitvā tīhi koṭīhi aparisuddhameva paṭikkhittaṃ. Yadi hi taṃ bhagavā sabbathā paṭikkhipeyya, bhikkhū maramānāpi macchādisamaṃsaggasaṅkitaṃ bhattaṃ na bhuñjeyyumaṃ, tato taṇḍuladhaññādiṃ paṭiggahetvā nidahitvā sayamaṃ pacitvā bhuñjitumaṃ tadupakaraṇabhūtaṃ dāsīdāsaṃ, udukkhalamusalādikaṅca bhikkhūnaṃ pattādi viya avassaṃ gahetumaṃ anujānitabbaṃ siyāti titthiyānaṃ viya gahaṭṭhāvāso eva siyā, na bhikkhuvāsoṇi veditabbaṃ. Jālaṃ macchabandhanaṃ. Vāgurā migabandhanī. Kappatīti yadi tesamaṃ vacanena saṅkā na vattati, vaṭṭati, na taṃ vacanaṃ lesakappaṃ kātuṃ vaṭṭati. Teneva vakkhati “yattha ca nibbematiko hoti, taṃ sabbaṃ kappatī”ti.

Pavattamaṃsanti āpaṇādīsu pavattaṃ vikkāyikaṃ matamaṃsaṃ. Bhikkhūnaṃyeva atthāya akatanti ettha aṭṭhānappayutto eva-saddo, bhikkhūnaṃ atthāya akatamevāti sambandhitabbaṃ, tasmā bhikkhūnaṅca maṅgalādīnaṅcāti missetvā katampi na vaṭṭatīti veditabbaṃ. Keci pana yathāṭṭhitavasena avadhāraṇaṃ gahetvā “vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ na sundaraṃ. “Vatta”nti iminā āpatti natthīti dasseti.

Kappanti asaṅkheyyakappaṃ, “āyukappa”ntipi keci. Mahākappassa hi catutthabhāgo asaṅkheyyakappaṃ, tato vīsatiṃ bhāgo saṅghabhedakassa āyukappanti vadanti, taṃ aṭṭhakathāsu kappatṭhakathāya na sameti “kappavināse eva muccatī”tiādi vacanato. Brahmaṃ puññanti seṭṭhaṃ puññaṃ. Kappaṃ saggamhīti ettha paṭisandhiparamparāya kappatṭhatā veditabbā.

12.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. Dvādasame vambhanavacananti garahavacanam. Saṭa-saddo patitasaddena samānattho, tassa ca visesanassa paranipātoti āha “tattha tattha patitam tiṇakaṭṭhapaṇṇa”nti. Kenāpīti vātādisadisena upajjhāyādinā.

426. Cittapariyonāho daḷhakodhova upanāho. Tatopi balavatāro dummocanīyo kodhābhisaṅgo. Codakam paṭippaharaṇatāti codakassa paṭiviruddho hutvā avaṭṭhānam. Codakam apasādanāti vācāya ghaṭṭanā. Paccāropanāti “tvampi sāpattiko”ti codakassa āpattiāropanā. Paṭicaraṇatāti paṭicchādanatā. Apadānenāti attano cariyāya. Na sampāyanatāti “yaṃ tvaṃ codako vadesi ‘mayā esa āpattiṃ āpanno diṭṭho’ti, tvaṃ tasmim samaye kiṃ karosi, ayaṃ kiṃ karoti, kattha ca tvaṃ ahosi, kattha aya”ntiādinā nayena cariyam puṭṭhena sampādetvā akathanam.

“Yassa siyā āpattī”ti iminā nidānavacanena sabbāpi āpattiyo saṅgahitāti āha “yassa siyā”tiādi. Aṅgāni cettha paṭhamasaṅghabhedasadisāni, ayaṃ pana viseso yathā tattha bhedaṃ parakkamanam, idha avacanīyakaraṇatā daṭṭhabbā.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

13.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Terasame kiṭṭagiriṭi tassa nigamassa nāmam. Tañhi sandhāya parato “na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kiṭṭagirismim vatthabba”nti vuttam, gāmanigamato ca pabbājanam, na janapadato. Tena pana yogato janapadopi “kiṭṭagiri”icceva saṅkhyam gatoti āha “evamāmake janapade”ti.

Tatrāti sāvatthiyam. Dhuraṭṭhāneti abhimukhaṭṭhāne, jetavanadvārasamīpeti attho. Dvīhi meghehīti vassikena, hemantikena cāti dvīhi meghehi. Gaṇācariyehi chahi adhikātāya “samadhika”nti vuttam.

Udakassāti akappiyaudakassa “kappiyaudakasiṇcana”nti visum vakkhamānattā, tañca “ārāmādiatthāya rukkhāropane akappiyavohāresupi kappiyaudakasiṇcanādi vaṭṭatī”ti vakkhamānattā idhāpi vibhāgam katvā kappiyaudakasiṇcanādi visum dassitam. Yathā koṭṭanakhāṇanādikāyikakiriyāpi akappiyavohāre saṅgahitā, evam mātikāujukaraṇādikappiyavohārepīti āha “sukkhāmātikāya ujukaraṇa”nti. Ettha purāṇapaṇṇādiharaṇampi saṅgayhati. Mahāpaccariyavādova pamāṇattā pacchā vutto. Akappiyavohārepi ekaccam vaṭṭatīti dassetum “na kevalaṇca sesa”ntiādimāha. Yaṃkiṇci mātikanti sukkhāṃ vā asukkhāṃ vā. Tatthāti ārāmādiatthāya rukkhāropane. Tathāti kappiyavohārapariyāyādīhi ganthāpanam sandhāya vuttam. Iminā ca kulasaṅgahatthāya ganthāpanādīpi na vaṭṭatīti dasseti.

Vatthupūjanatthāya sayam ganthanam kasmā na vaṭṭatīti codento “nanu cā”tiādimāha. Yathā āramādiattham kappiyapathaviyam sayam ropetumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya sayam ganthanampi kasmā na vaṭṭatīti codakassa adhippāyo. Vuttantiādi parihāro. Atha “na pana mahāaṭṭhakathāya”nti kasmā vadati? Mahāpaccariādīsu vuttampi hi pamāṇamevāti nāyam virodho, mahāaṭṭhakathāyam avuttassa sayam ropanassa tattheva vuttena udakasiñcanena saha saṃsandananayadassanamukhena pamāṇamevāti patitṭhāpetum vuttattā. “Maññeyyāsī”ti padaṃ “taṃ katha”nti iminā sambandhitabbaṃ. Tatthāyam adhippāyo - kiñcāpi mahāaṭṭhakathāyam sayam ropanam na vuttaṃ, kappiyaudakassa sayam āsiñcanam vuttameva, tasmā yathā āramādiatthāya kappiyaudakam sayam siñcitumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya ganthanampi kasmā na vaṭṭatīti. Tampi na virujjhatīti yadetam vatthupūjanatthāyapi ganthanādiṃ paṭikkhipitvā āramādiatthāya sayam ropanasiñcanam vuttaṃ, tampi pāliya saṃsandanato pubbāparam na virujjhati.

Taṃ katham na virujjhatīti āha “tatra hī”tiādi. Tatrāti ropanasiñcanavisaye. Pupphādīhi kulasaṅgahappasaṅge “mālāvaccha”nti visesitattā kulasaṅgahatthameva ropanam adhippetanti viññāyatīti āha “mālāvacchanti vadanto”tiādi. Etaṃ vuttanti “mālāvaccham ropentipi ropāpentipi, siñcantipi siñcāpentipī”ti etaṃ vuttaṃ. Aññatra panāti āramādiatthāya mālāvacchādīnam ropane pana. Pariyāyoti sayamkaraṇakārāpanasaṅkhāto pariyāyo vohāro atthavisesoti attho atthi upalabbhati, kulasaṅgahatthattābhāvāti adhippāyo. Evamettha pariyāyasaddassa karaṇakārāpanavasena atthe gayhamāne “ganthentipi ganthāpentipī”ti pāliyam paṭikkhittaganthanaganthāpanam ṭhapetvā yaṃ parato “evaṃ jāna, evaṃ kate sobheyyā”tiādikappiyavacanehi ganthāpanam vuttaṃ, tattha dosābhāvo samatthito hoti, “ganthehī”ti āṇattiyā kārāpanasseva ganthāpananti adhippetattā. Tattha pariyāyam idha ca pariyāyābhāvam ñatvāti tattha “mālāvaccham ropentī”tiādīsu “mālāvaccha”nti kulasaṅgahatthattāsūcanakassa visesanassa sabbhāvato karaṇakārāpanasaṅkhātāpariyāyasabbhāvam. Idha “ganthentī”tiādīsu tathāvidhavisavasānābhāvato tassa pariyāyassa abhāvañca ñatvā. Taṃ suvuttamevāti veditabbanti yojanā.

Sabbaṃ vuttanayeneva veditabbanti aṭṭhakathāsu āgatanayeneva ropanādi, ganthāpanādi ca sabbaṃ veditabbaṃ. Na hettha sandeho kātabboti nigameti.

Haraṇādīsūti vatthupūjanatthāya haraṇādīsu. Kulitthiādīnam atthāya haraṇatoti kulitthiādīnam haraṇasseva visesetvā paṭikkhittattāti adhippāyo. Tenāha “haraṇādhikāre hī”tiādi. Mañjarīti pupphagoccham. Vaṭṭamsakoti kaṇṇassa upari piḷandhanattham katapupphavikati, so ca “vaṭṭamso”ti vuccati. Kaṇṇikāti bahūnam pupphānam vā mālānam vā ekato bandhitassa nāmam, “kaṇṇābharaṇa”ntipi vadanti. Hārasadisanti muttāhārasadisam.

Kappiyenāti kappiyaudakena. Tesamyeva dvinnanti kuladūsanaparibhogānam dvinnam. Dukkaṭanti kulasaṅgahatthāya sayam siñcane, kappiyavohārena vā akappiyavohārena vā siñcāpane ca dukkaṭam, paribhogatthāya pana sayam siñcane, akappiyavohārena siñcāpane ca dukkaṭam. Payogabahulatāyāti

sayam karaṇe, kāyapayogassa kārāpane ca vacīpayogassa ca bahuttena.

Ganthena nibbattaṃ dāmaṃ ganthimaṃ. Eseva nayo sesesupi. Na vaṭṭatīti vatthupūjanatthāyapi na vaṭṭati, dukkaṭanti attho. Vaṭṭatīti vatthupūjanatthāya vaṭṭati, kulasaṅgahatthāya pana kappiyavohārena kārāpentassāpi dukkaṭameva.

Nīpapupphaṃ nāma kadambapupphaṃ. Purimanayenevāti “bhikkhusa vā”tiādinā vuttanayena.

Kadalikkhandhamhītiādinā vuttaṃ sabbameva sandhāya “taṃ atioḷārikamevā”ti vuttaṃ, sabbattha karaṇe, akappiyavacanena kārāpane ca dukkaṭamevāti attho. “Pupphavijjhanatthaṃ kaṇṭakaṃ bandhitumpi na vaṭṭatī”ti imassa upalakkhaṇatā pupphadāmolambanādiatthāya rajjubandhanādipi na vaṭṭatīti keci vadanti, aññe pana “pupphavijjhanatthaṃ kaṇṭakanti visesitattā tadatthaṃ kaṇṭakameva bandhituṃ na vaṭṭati, tañca atṭhakathāpamāṇenā”ti vadanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Pupphapaṭicchakaṃ nāma daṇḍādīhi kataṃ pupphādhānaṃ, etampi nāgadantakampi sachiddakameva gahetabbaṃ. Asokaṇḍiyāti asokasākhānaṃ, pupphānaṃ vā samūhe. Dhammarajju nāma cetiyādīni parikkhipitvā tesañca rajjuyā ca antarā pupphappavesanatthāya bandharajju. “Sithilavaṭṭitā vā rajjuvaṭṭiantare pupphappavesanatthāya evaṃ bandhā”tipi vadanti.

Matthakadāmanti dhammāsanādimatthakalambakadāmaṃ. Tesamevāti uppalādīnaṃ eva. Vākena vā daṇḍakena vāti pupphanāḷaṃ phāletvā pupphena ekābaddhaṃ ṭhitavākena, daṇḍakena ca ekabandhaneneva, etena pupphaṃ bījagāme saṅgahaṃ na gacchati pañcasu bījesu appaviṭṭhattā paṇṇaṃ viya, tasmā kappiyaṃ akārāpetvāpi kopane doso natthi. Yañca chinnassāpi makuḷassa vikanāṃ, tampi atitaruṇassa abhāvā vuḍḍhilakkhaṇaṃ na hoti, pariṇatassa pana makuḷassa pattānaṃ sinehe pariyādānaṃ gate visumbhāvo eva vikāso, teneva chinnamakuḷavikāso acchinnamakuḷavikāsato parihīno, milātayutto vā dissati. Yañca milātassa udakasaññoge amilānatāpajjanaṃ, tampi tambulapaṇṇādīsu samānanti vuḍḍhilakkhaṇaṃ na hoti, pālīatṭhakathādīsu ca na katthaci pupphānaṃ kappiyakaraṇaṃ āgataṃ, tasmā pupphaṃ sabbathā abījamevāti viññāyati, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. “Pasibbake viyā”ti vuttattā pupphapasibbake vā pasibbakasadisabandhe vā yattha katthaci cīvare vā pakkhipituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. Bandhituṃ na vaṭṭatīti rajjuādīhi bandhanaṃ sandhāya vuttaṃ, pupphasseva pana acchinnadaṇḍavākehi bandhituṃ vaṭṭati eva.

Pupphapaṭe ca daṭṭhabbanti pupphapaṭaṃ karontassa dīghato pupphadāmassa haraṇapaccāharaṇavasena pūraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, tiriyato haraṇaṃ pana vāyimaṃ nāma hoti, na pūrimaṃ. “Purimaṭṭhānaṃ atikkāmetī”ti sāmāññato vuttattā purimaṃ pupphakoṭiṃ phusāpetvā vā aphusāpetvā vā parikkhipanavasena pana atikkamantassa āpattiyeva. Bandhituṃ vaṭṭatīti puppharahitāya suttavākakoṭiyā bandhituṃ vaṭṭati. “Ekavāraṃ haritvā vā parikkhipitvā vā”ti idaṃ pubbe vuttacetiyādiparikkhepaṃ, pupphapaṭakaraṇaṃ sandhāya vuttaṃ.

Parehi pūritanti dīghato pasāritaṃ. Vāyitunti tiriyaṭo haritaṃ, taṃ pana ekavārampi na labbhati. Pupphāni ṭhapentenāti aganthitapupphāni aññaṃaññaṃ phusāpetvāpi ṭhapentena. Ghaṭikadāmaolambakoti heṭṭhābhāge ghaṭikākārayutto, dāruḡhaṭikākāro vā olambako. Suttamayaṃ geṇḍukaṃ nāma. Sabbatthāti ganthimādīsu sabbattha.

Recakanti abhinayaṃ, “evaṃ naccāhi”ti naṭanākāradassananti attho, “cakkam viya attānaṃ bhamāpana”ntipi keci. Ākāseyeva kīlanti “ayaṃ sārī asukapadaṃ mayā nītā”ti evaṃ mukheneva ubhoṇi vadantā kīlanti. Jūtaphalaketi jūtaṃḡdale. Pāsakakīlāyāti dvinnam tivaṇḡgulappamāṇānaṃ dārudantādimayaṇaṃ pāsakānaṃ catūsu passesu ekakādivasena bindūni katvā phalake khipitvā uparibhāge diṭṭhabindūnaṃ vasena sārīyo apanetvā kīlanakajūtakīlāya.

Mañjaṭṭhi nāma mañjaṭṭharukkhasārakasāvaṃ. Salākahatthanti nālīkerahīrādīnaṃ kalāpassetaṃ nāmaṃ. Pālīyaṃ tharusminti khagge. Usseḡentīti mukhena usseḡanasaddaṃ pamuṇcanti, mahantaṃ abyattasaddaṃ pavattentīti attho. Apphoṭentīti dviguṇitavāmahaṭṭhe dakkhiṇahatthena tāḡetvā saddaṃ karonti. Mukhaḡiṇḡdimanti mukhabherī.

432. Tesanti samāse guṇībhūtāni pabbānīpi parāmasati. Bondoti lolo, mandadhātukoti attho. Bhakuṭiṃ katvāti bhamukabhedaṃ katvā. Nelāti niddosā.

433. Pālīyaṃ “sāriputtā”ti idaṃ ekasesanayena sāriputtamoggallānānaṃ ubhinnaṃ ālapanam, teneva bahuvacananiddeso kato.

435. Aṭṭhārasa vattānīti “na upasampādetabba”ntiādīni “na bhikkhūhi sampayojetabba”nti pariyosānāni kammakkhandhake āgatāni aṭṭhārasa vattāni. Na pannalomāti na patitamānalomā, ananukūlavattinoti attho.

437. Parasantakaṃ deti dukkaṭamevāti vissāsagāhena dānaṃ sandhāya vuttaṃ. Thullaccayanti ettha bhaṇḡḡadeyyampi hoti eva.

Taṇca kho vatthupūjanatthāyāti mātāpitūnampi pupphaṃ dentena vatthupūjanatthāyeva dātābanti dasseti. Maṇḡḡanattāya pana sivaliṇḡḡādipūjanatthāyāti ettakameva vuttattā “imaṃ vikkiṇitvā jīvissantī”ti mātāpitūnaṃ dātuṃ vaṭṭati, sesaṇātīnaṃ pana tāvakālikameva dātuṃ vaṭṭati. ņātisāmaṇerehevāti tesam gihikamma parimocanattam vuttaṃ. Itareti aññaṭakā, tehipi sāmaṇerehi ācariyupajjhāyānaṃ vattasīsena haritabbaṃ. Cūḡakanti upaḡḡḡhabhāgatopi upaḡḡḡham.

Sāmaṇerā...pe... ṭhapentīti arakkhitāgopitaṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha tatthāti magge vā cetiyaṇḡḡe vā. “Sāmaṇerehi dāpetuṃ na labhantī”ti idaṃ sāmaṇerehi gihīnaṃ kammaṃ kārītaṃ viya hotīti vuttaṃ, na pana pupphadānaṃ hotīti sāmaṇerānampi na vaṭṭanato. Vuttaṇca “sayamevā”tiādi. “Avisesena vutta”nti iminā sabbesampi na vaṭṭatīti dasseti.

Khīṇaparibbayānanti āgantuke sandhāya vuttaṃ. Paricchinnesupi rukkesu “idha phalāni sundarānī”tiādiṃ vadantena kulasaṇḡḡaho kato nāma hotīti āha “evaṃ pana na vattabba”nti.

Rukkhacchallīti rukkhattaco. Abhājanīyattā garubhaṇḍaṃ vuttaṃ.
Vuttanayenāti paṇṇadānampi pupphaphalādīsu vuttanayena kulasaṅgaho
hotīti dasseti.

Pubbe vuttappakāraṇti mama vacanena bhagavato pāde vandathātiadinā
vuttappakārasikkhāpade paṭhamam vuttaṃ. “Pakkamatāyasmā”ti idaṃ
pabbājanīyakammavasena vuttaṃ. Puna “pakkamatāyasmā”ti idampi
pabbājanīyakammakatassa vattavasena vuttaṃ. Ettha ca assajipunabbasukehi
ācariyesu anekavidhesu anācāresu paññapetabbā āpattiyo sikkhāpadantaresu
paññattā evāti tā idha apaññapetvā kuladūsakānaṃ
pabbājanīyakammavasena niggahaṃ kātuṃ tattheva sammā avattitvā
kārasaṅghaṃ chandagāmitādīhi pāpentānaṃ samanubhāsanāya
saṅghādisesaṃ āropitaṇca idaṃ sikkhāpadaṃ paññattanti veditabbaṃ.
Paṭhamasaṅghabhedasadisānevāti ettha aṅgesupi yathā tattha
parakkamaṃ, evamidha chandādīhi pāpanaṃ daṭṭhabbaṃ. Sesaṃ
tādisamevāti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

442. Itare pana yāvatatīyakāti veditabbāti sambandho. Yo hi jaro ekasmiṃ
divase āgantvāpi gato anantaresu dvīsu divasesu anuppajjitvā tatiye divase
uppajjati, so tatiyako. Yo pana tatiyepi anuppajjitvā catutthe eva divase
uppajjati, so catutthako cāti vuccati. Taṃ sandhāyāha “yathā tatiye”tiādi.
“Akāmena avasenā”ti iminā appaṭikammakaraṇaṃ nāma yasmā
alajjilakkhaṇaṃ, saggamokkhāvaraṇaṇca, tasmā āpanno puggalo “pacchā
parivasissāmī”ti vikkhipituṃ na labhati, saṅghena ca anicchantasseva
parivāso dātabboti dasseti. Pāḷiyaṃ ciṇṇamānatto bhikkhu...pe... abbhetaḥboti
ettha yo bhikkhu ciṇṇamānatto, so bhikkhu abbhetaḥboti evaṃ
bhikkhusaddadvayassa yojanā veditabbā. Te ca bhikkhū gārayhāti ūnabhāvaṃ
ñatvā abbhenti, dukkaṭāpajjanena garahitabbā. Sāmīcīti vattaṃ.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Terasakavaṇṇanāyā niṭṭhito.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 10 August 2026

HOW TO CITE

*PaliVerse (2026). Subcommentaries. 2. The Canon of Discipline - Subcommentaries. 09. Subcommentary on the Vimativinodanī-
1. 2. Saṅghādisesakaṇḍo Retrieved from paliverse.org*

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org